

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА
ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І КРЕДИТУ

СТРУКТУРА РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ В ПЕРІОД ВИХОДУ ІЗ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконав: студент VI курсу, групи 672-3
денної форми навчання
спеціальність 072 «Фінанси, банківська
справа та страхування»
Пайчик М.А. _____

Керівник:
професор кафедри фінансів і кредиту
Островська Наталія Степанівна _____

До захисту допущено на засіданні кафедри
протокол № ____ від _____ 2023 р.

Завідувач кафедри фінансів і кредиту
_____ проф. Нікіфоров П.О.

Чернівці – 2023

АНОТАЦІЯ

Пайчик М.А. Структура ринку банківських послуг в Україні в період виходу із фінансової кризи. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича. Чернівці. 2023. 79 с.

В кваліфікаційній роботі розглянуто Перший розділ дослідження містить теоретичні основи функціонування ринку банківських послуг України. У другому розділі роботи проведено дослідження сучасного стану вітчизняного ринку банківських послуг за 2018-2022 роки. Розробка заходів щодо розвитку ринку банківських послуг в Україні наведена у третьому розділі дослідження. Одержані результати можуть бути використанні для розробки програм стратегічного розвитку ринку банківських послуг та банківської системи, можуть бути застосовані при прогнозуванні учасниками ринку своєї діяльності на перспективу.

Ключові слова: ринок банківських послуг, банківська послуга, банк, перспективи розвитку, цифровізація.

ANNOTATION

Paichyk M.A. The structure of the market of banking services in Ukraine in the period of exit from the financial crisis. – Manuscript.

Qualification work for obtaining the second (master's) level of higher education in specialty 072 "Finance, banking and insurance". Chernivtsi National University named after Yury Fedkovich. Chernivtsi. 2023. 79 p.

The first section of the study contains the theoretical foundations of the banking services market of Ukraine. In the second part of the work, a study of the

current state of the domestic market of banking services for 2018-2022 was carried out. The development of measures for the development of the banking services market in Ukraine is presented in the third section of the study. The obtained results can be used for the development of programs for the strategic development of the banking services market and the banking system, and can be applied when market participants forecast their activities in the future.

Keywords: market of banking services, banking service, bank, development prospects, digitalization.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ М.А. Пайчик

(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНЦУВАННЯ РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ.....	6
1.1. Поняття, сутність та види банківських послуг	6
1.2. Специфічні особливості формування і функціонування ринку банківських послуг	15
1.3. Правові аспекти регулювання ринку банківських послуг.....	19
Висновки до розділу 1.....	26
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ	28
2.1. Аналіз суб'єктно-об'єктного складу ринку банківських послуг України	28
2.2. Оцінка результатів діяльності вітчизняного ринку банківських послуг	38
2.3. Дослідження тенденцій розвитку ринку банківських послуг в умовах коронакризи.....	49
Висновки до розділу 2.....	53
РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ЗАХОДІВ ЩОДО РОЗВИТКУ РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ	54
3.1. Напрями удосконалення діяльності вітчизняного ринку банківських послуг	54
3.2. Ризики ринку банківських послуг та методи їх зниження.....	58
Висновки до розділу 3.....	68
ВИСНОВКИ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	76

ВСТУП

Ефективне функціонування ринку банківських послуг є запорукою повноцінного функціонування економіки, оскільки саме шляхом надання банківських послуг відбувається перерозподіл грошових ресурсів між суб'єктами економіки. Для достатнього задоволення потреб у фінансових ресурсах з одночасним збереженням прибутковості та конкурентоспроможності суб'єктам ринку фінансових ресурсів необхідно постійно розширювати спектр своїх послуг та підвищувати якість їх надання. Тому дослідження основних тенденцій та виділення перспектив розвитку ринку банківських послуг є необхідною умовою для зростання економічного потенціалу країни.

Сучасний розвиток суспільства відбувається під егідою інноваційності, глобалізації та цифровізації з одночасною залежністю від економічних, політичних та соціальних світових тенденцій. Значний відбиток на розвиток ринку банківських послуг наклала світова пандемія, яка з однієї сторони пришвидшила впровадження цифрових технологій на ринку, а з іншої – ускладнила ситуацію з невирішеними до цього проблемами. Тому необхідно враховувати світові тенденції при розробці рекомендацій щодо прогресивного розвитку ринку банківських послуг.

Дослідження проблем та перспектив розвитку ринку банківських послуг відображені у наукових роботах таких науковців, як О.В. Дзюблук, О.А. Брегеда, В.І. Міщенко, А.В. Ткачук, А.Н. Іванова, Б. Маруа, Ф. Котлер, П. Роуз та багато інших.

Метою роботи є дослідження сучасних тенденцій на вітчизняному ринку банківських послуг та розробка основних напрямків його подальшого розвитку. Для реалізації мети необхідно вирішити наступні завдання:

- розкрити сутність банківської послуги;
- визначити специфічні особливості функціонування ринку банківських послуг;
- охарактеризувати законодавче поле регулювання вітчизняного ринку банківських послуг;
- здійснити аналіз суб'єктно-об'єктного складу ринку банківських послуг України;
- оцінити результати діяльності українського ринку банківських послуг;
- проаналізувати зарубіжний досвід функціонування ринків банківських послуг;
- дослідити тенденції розвитку вітчизняного ринку банківських послуг в умовах коронакризи;
- розробка заходів щодо напрямків подальшого розвитку українського ринку банківських послуг.

Об'єктом дослідження є ринок банківських послуг в Україні.

Предметом дослідження є економічні відносини, що виникають у процесі діяльності вітчизняного ринку банківських послуг.

Методологічну основу роботи складають:

- навчальні матеріали з теорії та практики банківської справи, державного регулювання банківської діяльності, фінансових ринків;
- сукупність наукових праць вчених-економістів з питань функціонування ринку банківських послуг;
- нормативно-правові акти у формі законів, постанов, методологічних рекомендацій, міжнародних стандартів з регулювання банківської діяльності та фінансових ринків;
- спеціалізована економічна інформація та статистична звітність.

Основними методами дослідження є теоретичне узагальнення, групування,

порівняння, спостереження, економічний, статистичний, аналітичний, графічний

та табличний. При виконанні роботи також застосовувались такі методи дослідження як індукції та дедукції, синтезу та аналізу, метод аналогій та історичний метод.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в ґрунтованому дослідженні впливу світової пандемії на ринок банківських послуг та у виведенні рекомендацій щодо подальшого розвитку ринку банківських послуг з урахуванням основних світових тенденцій.

Практичне значення одержаних результатів. Розроблені напрямки розвитку ринку банківських послуг доведені до конкретних та можуть бути використанні у розробці програм стратегічного розвитку ринку банківських послуг та банківської системи, можуть бути застосовані при прогнозуванні учасниками ринку своєї діяльності на перспективу.

Структура магістерської роботи складається із вступу, трьох розділів, у кожному з яких послідовно проводиться вирішення поставлених завдань для досягнення мети роботи. Наприкінці роботи сформувані висновки, що спираються на проведені дослідження, наведено список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ

1.1 Поняття, сутність та види банківських послуг

Важливу роль у розвитку національної економіки відіграє стан банківської системи, оскільки вона забезпечує економіку необхідним обсягом фінансових ресурсів та сприяє безперервному процесу виробництва суспільного продукту, його розподілу, обміну та споживанню.

Комерційні банки та інші фінансово-кредитні установи виступають посередниками на ринках грошей та капіталу, пропонуючи суб'єктам економіки покрити дефіцит оборотних ресурсів чи інвестицій тимчасовими коштами у формі різних видів послуг. Послуги комерційних банків у даному процесі відіграють вирішальну роль, оскільки банки є універсальним фінансовим підприємством на відміну від інших фінансово-кредитних установ, які у переважній більшості надають тільки один вид послуг.

Послуги, які надаються комерційними банками, прийнято називати «банківські послуги», а місцем їх реалізації – ринком банківських послуг. У простому розумінні банківські послуги – це перелік послуг, які комерційний банк надає своїм клієнтам. У вітчизняному законодавстві відсутнє визначення терміну «банківська послуга», згідно Закону України «Про банки і банківську діяльність» його було замінено на термін «банківський продукт», проте зараз і надалі активно використовують саме термін «банківська послуга».

Наразі не існує єдиного визначення поняття «банківська послуга»,

оскільки дана категорія є складною та багатогранною, а різноманіття послуг, які надають банки на різних ринках додають складності у виведенні єдиного формулювання.

Категорія «банківська послуга» постійно досліджується науковцями, тому у науковій літературі можна знайти доволі різні трактування даної категорії.

Існує думка, що банківські послуги – це посередницькі операції банків, головною ознакою яких є отримання банком доходу у вигляді комісійних за обслуговування [28].

«Інші автори визначають банківські послуги як набір упорядкованих дій банку, пов'язаних з обслуговуванням клієнтів, у процесі яких працівники банку створюють, а клієнти банку споживають додану вартість без додаткового накопичення наявної вартості та без посилення ризику втрати активів» [4].

Окремі підходи щодо визначення сутності поняття "банківська послуга" наведені у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Концепції щодо визначення сутності категорії «банківська послуга»

Автор	Визначення
1	2
Брегедо О.А.	«це набір упорядкованих дій банку, які безпосередньо не є пов'язаними із формуванням та використанням ресурсів банку і не несуть ризику їх втрати»[30].
Іванов О.М.	«це комплексна діяльність банку, спрямована на створення оптимальних умов для залучення тимчасово вільних ресурсів і задоволення потреб клієнтів при проведенні банківських операцій та отримання прибутку» [28].
Перепечай Н. М.	«це результат комплексної діяльності банку, який становить економічні блага для задоволення певних потреб людини при проведенні банківських операцій»[13].

Продовження таблиці 1.1

1	2
Шевцова М. Ю., Солодовник Ю.О.	«це форма мобілізації й використання фондів фінансових ресурсів для здійснення кредитних, інвестиційних, вкладних та інших операцій, для фінансового забезпечення процесу виробництва, виконаних робіт і надання послуг, які здійснюються на платній основі та мають відмінні риси свого функціонування»[8].
Мещерякова А.А.	«це різноманітні дії на фінансовому ринку, грошові операції, які здійснюються банками за окрему плату за дорученням та в інтересах своїх клієнтів, також дії, які мають на меті вдосконалення та підвищення ефективності банківського підприємництва» [2].
Дзюблюк О.В	«це кінцевий результат функціонування банків щодо задоволення потреб клієнтів, пов'язаних із рухом грошових коштів або провадженням додаткових видів діяльності, що відображаються поза балансом; передбачає здійснення певних операцій та має на меті задоволення потреб клієнта»[16].
Міщенко В.І., Слав'янська Н.Г.	«банківська послуга визначається як результат проведення банківської операції, спрямованої на задоволення потреб споживачів–клієнтів банківської установи»[9].

Джерело: узагальнено автором на основі [30, 28, 13, 8, 2, 16, 9, 5].

Також деякі науковці поняття «банківська послуга» прирівнюють до поняттям «фінансова послуга». Згідно Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» фінансові послуги – це операції з фінансовими активами, які здійснюються на користь третіх осіб за власний рахунок або за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, і за рахунок притягнених від інших осіб фінансових активів, з метою здобуття прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів [25].

На нашу думку, поняття фінансові послуги є більш ширшим ніж поняття банківських послуг, оскільки перші включають в себе всі можливі види послуг, які надають всі фінансово-кредитні організації. Банківські послуги – це

обмежений перелік послуг, які надають мають право надавати банківські установи.

В той же час у противагу фінансовим послугам, банківські послуги мають наступні особливості:

- банківська послуга сприймається як діяльність особи (юридичної чи фізичної), яка надає послугу;
- банківська послуга не має матеріально-речової форми вираження;
- корисний ефект банківської послуги проявляється в процесі її надання;
- час надання та споживання банківської послуги здебільшого співпадають [10].

Отже, на нашу думку, банківські послуги – це дії банку, спрямовані на отримання прибутку, внаслідок виконання яких задовольняються потреби споживачів (клієнтів).

Якщо спиратися на вітчизняне законодавство, то згідно статті 47 України «Про банки і банківську діяльність» банки мають право надавати наступні види банківських послуг:

- залучення у вклади (депозити) коштів та банківських металів від необмеженого кола юридичних і фізичних осіб;
- відкриття та ведення поточних (розрахункових, кореспондентських) рахунків клієнтів, у тому числі у банківських металах, та рахунків умовного зберігання (ескроу);
- розміщення залучених у вклади (депозити), у тому числі на поточні рахунки, коштів та банківських металів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик [20].

У навчальній літературі банківські послуги класифікують за рядом ознак, більшість з яких схожі з критеріями банківських операцій, проте зустрічаються і специфічні (таблиця 1.2).

Класифікація банківських послуг наведена у таблиці 1.2 є узагальненою.

Тому розглянемо більш детально види банківських послуг. Одним із основних видів банківських послуг є касове обслуговування клієнтів. Послуги з касового обслуговування клієнтів регламентує Інструкція №1 Національного банку України —З організації емісійно-касової роботи в установах банків України, затверджена постановою Правління Національного банку України від 07.07.1994 № 129.

Таблиця 1.2

Класифікація банківських послуг

Ознака	
В залежності від плати за надану послугу	- платні; - неплатні.
В залежності від порядку формування і розміщення фінансових ресурсів	- активні; - пасивні.
В залежності від суб'єктів, яким надаються	- для юридичних осіб; - для фізичних осіб.
Залежно від руху матеріальних продуктів	пов'язані з рухом матеріального продукту; і банківські послуги.
Класифікація за специфічними ознаками:	
Відповідно до специфіки діяльності банку	– традиційні послуги – ті, що обслуговують базові операції банків: це послуги кредитного, депозитного, розрахункового, касового характеру; – нетрадиційні послуги – ті, що обслуговують операції, не пов'язані з переміщенням ресурсів, або обслуговують інші операції банків: посередницькі, трастові, гарантійні, консультаційні, комісійні, депозитарні тощо.
За принципом нарахування плати	-оплата у вигляді встановленого тарифу; -завстановленою ціною; -у відсотках.
За принципом стягнення плати	-позакінченню надання послуги; -авансовими внесками.

Засуб'єктним складом зобов'язань	<ul style="list-style-type: none"> - послуги юридичного характеру—ті, що оформляються договором доручення і договором комісії; - послуги фактичного характеру— ті, що оформляються договором схову; - послуги змішаного характеру— ті, в яких поєднуються юридичні та фактичні дії, наприклад, договірною інкасацією готівки.
----------------------------------	--

Джерело: узагальнено автором на основі [3,17].

Касове обслуговування включає в себе:

- приймання готівки;
- видача готівки.

Банки активно надають послуги з перевезення грошово-валютних цінностей та інкасації грошових коштів. Інкасацію комерційний банк може здійснювати своїми силами тільки з дозволу НБУ.

«Послуги з відповідального збереження цінностей клієнтів банку надаються відповідно до Закону України — Про банки і банківську діяльність, Інструкції НБУ від 7.07.1994 № 1 з урахуванням — Правил надання установами банків в тимчасове користування індивідуальних сейфів, сейфових секцій для зберігання цінностей та документів». Банки здійснюють збереження документів, грошових коштів і цінностей фізичних та юридичних осіб— громадян України, іноземних громадян та громадян без громадянства терміном до одного року. За бажання наймача термін користування індивідуальним сейфом може бути продовжений. Комплекс секцій індивідуальних сейфів призначений для зберігання документів, грошових коштів та цінностей. У сейфах забороняється зберігати наркотичні, легкозаймисті, вибухонебезпечні, радіоактивні та отруйні речовини, інші предмети, вилучені з громадського обігу» [17].

«Надання послуг з проведення операцій на рахунках у національній та іноземній валюті регулюється чинним законодавством України, нормативними

актами Національного банку України та Інструкцією НБУ – Про порядок відкриття та використання рахунків у національній та іноземній валюті від 18.12.1998 №527. Операції на рахунках здійснюються на підставі розрахункових документів установлених форм» [17].

Послуги з ведення рахунків банків-кореспондентів (резидентів) та здійснення розрахунків за їхнім дорученням (у національній валюті України) включають в себе:

- ведення кореспондентських рахунків (Лоро, Ностро) - рахунків, які відкриваються комерційному банку (філії) для здійснення розрахунків, що їх виконує один банк за дорученням і на кошти іншого банку на підставі укладеного договору;
- клірингові банківські послуги – це процедура періодичного взаємозаліку за зобов'язаннями учасників розрахунків певної платіжної системи, що включає процес отримання, сортування та розподілу розрахункових документів кожного учасника розрахунків, а також визначення остаточного розрахункового сальдо[17];
- проведення розрахунків у системі електронних платежів;
- послуги з переказу грошей в Україні (за допомогою платіжних систем).

Кредитні послуги є основним видом послуг, які надають комерційних банків, за рівнем попиту та прибутковості. Тарифи на такі послуги встановлюються враховуючи інтереси банку, акціонерів, вкладників та позичальника. Види кредитних послуг розділяють за переліком ознак: регіональною, терміном погашення, видом забезпечення тощо. Залежно від типу позичальника поділяють на кредити юридичним особам та кредити фізичним особам.

Залучення депозитів юридичних і фізичних осіб – це послуги, які дозволяють комерційним банкам акумулювати тимчасово вільні кошти

суб'єктів економіки під певний розмір винагороди для їх подальшого перепродажу.

Комерційні банки активно надають різноманітні послуги зі здійснення валютних операцій. Серед них: валюто-обмінні послуги, проведення платежів в іноземній валюті, пересилання іноземної валюти та чеків за межі України, послуги з надання довідок на вивезення за межі України іноземної валюти та чеків, виражених в іноземній валюті, послуги з видачі індивідуальних ліцензій на вивезення за межі України валюти України, іноземної валюти, платіжних документів, банківських металів і ввезення в Україну тощо.

Також банки надають такі види послуг:

- придбання за власні кошти засобів виробництва для передачі їх в оренду (лізинг);
- придбання права вимоги з поставки товарів і надання послуг прийняття ризику виконання таких вимог (факторинг);
- неторговельні операції з валютними цінностями;
- операції з банківськими металами на валютному ринку України;
- надання поручництв, гарантій та інших зобов'язань за третіх осіб, що передбачають їх виконання у грошовій формі;
- операції з цінними паперів;
- консультаційні та інформативні послуги;
- мобільний та інтернет-банкінг.

Активно набувають популярності послуги з фінансового інжинірингу, суть яких полягає у допомозі клієнтам банку оперативно реагувати на зміни, що відбуваються у світі, в законодавстві та економіці, приймати правильні рішення, ефективно використовувати фінансові ресурси.

Як бачимо, сучасні комерційні банки пропонують велике розмаїття банківських послуг. Значна конкуренція спонукає їх впроваджувати нові банківські послуги та підвищувати їх якість.

Отже, банківська послуга є результатом виробничої діяльності банків, попит на яку формується у процесі функціонування ринку банківських послуг. Для отримання максимальних прибутків комерційні банки постійно удосконалюють процеси надання існуючих послуг, розширюючи їх перелік та створюють абсолютно нові.

1.2. Специфічні особливості формування і функціонування ринку банківських послуг

В умовах постійно зростаючої конкуренції та стрімкого розвитку інформаційних технологій важливо забезпечити ефективне функціонування ринку банківських послуг, оскільки він є головним посередником, що задовольняє попит у грошових ресурсах реальних секторів економіки. Аналізуючи наукову літературу з питання визначення сутності поняття «ринку банківських послуг» можемо дійти висновку, що вчені цей термін трактують по різному.

Так, Ткачук В.В. ринок банківських продуктів і послуг визначає як «специфічну сферу економічних відносин, функцією яких є балансування попиту і пропозиції на банківські продукти»[27].

Схоже поняття ринку банківських послуг надає Ніколаєва Т.П., визначивши його як «особливе економічний простір, на якому стикаються попит і пропозиція послуг банків для клієнтів» [14].

Дзюблюк О.В. «визначає ринок банківських продуктів і послуг, як особливе соціально-економічне середовище, систему економічних відносин з продукування та обміну специфічного товару – банківської послуги» [14].

На думку Ф.Котлера, ринок банківських послуг складається з ринку грошей і ринку капіталу [12]. В. Головач а визначає «ринок банківських послуг

- як сукупність економічних відносин, що забезпечують реалізацію попиту на різні послуги з боку клієнтів, їх пропозицію банківськими установами та формування ціни» [7].

У навчальній літературі найчастіше ринок банківських послуг визначається як специфічна сфера економічних відносин, функцією яких є балансування попиту і пропозиції на банківські продукти.

З вище переліченого можемо дійти висновку, що в першу чергу ринок банківських послуг це сукупність економічних відносин, продуктом на ринку виступає специфічний товар – банківська послуга, а його головною метою є забезпечення балансу між попитом і пропозицією на основний товар.

Для функціонування ринку необхідні такі умови:

- наявність хоча б двох заінтересованих сторін, які можуть виступати в ролі суб'єктів ринку;
- кожна із цих сторін має можливість запропонувати, що має споживчу вартість для іншої;
- будь-яка сторона має право отримати інформацію про товар і на її основі прийняти або відмовитися від пропозиції;
- віра в партнера і в те, що в результаті обміну сторона отримує вартість, еквівалентну або вищу за ту, що сама пропонує[6].

Функціонування ринку банківських послуг має такі особливості:

- тісне поєднання державного і ринкового регулювання з метою підтримки його стабільності;
- регулювання і регламентація відносин на ринку нормами міжнародного права і внутрішнім законодавством;
- прозорість інформації про стан ринку та його учасників;
- необмежена кількість учасників ринку;
- широкий асортимент і диверсифікація банківських продуктів[27].

Ринок банківських послуг є досить потужною площиною у межах якої

реалізовується велика кількість економічних відносин з усіма можливими суб'єктами господарювання. Внаслідок такого широкого простору діяльності формування та ефективного функціонування ринку можливе з врахуванням таких факторів:

- тенденцій змін макроекономічних показників;
- рівня доходів і витрат населення;
- стабільності курсу національної валюти;
- частотою і ефективністю змінв банківському законодавстві;
- структури готівки в обігу;
- стану ринку державних цінних паперів;
- динаміки зобов'язань банків за коштами, залученими нарахунки суб'єктів господарювання та фізичних осіб тощо.

Основними принципами функціонування ринку банківських послуг є:

- вільний вибір продавцем покупця (банком клієнта), а покупцем – постачальника (клієнтом свого банку), який регламентується відповідним договором (контрактом);
- ліквідація монополізму в наданні і реалізації послуг з використанням економічних, а в окремих випадках законодавчих та адміністративних заходів і створення умов для розвитку конкуренції;
- вільний обмін товару (банківських послуг);
- повна відсутність планового розподілу грошових ресурсів;
- вільна дія закону вартості, що виявляється в залежності цін від співвідношення пропозиції і попиту;
- аналіз потенціалу банківської сфери, її здатності створювати продукцію в обсягах, структурі та асортименті, достатніх для задоволення основних потреб юридичних і фізичних осіб;

- наявність розвинутої інфраструктури надання банківських послуг;
- існування сукупності споживачів (клієнтів), які володіють грошовими ресурсами[6].

Для максимального задоволення потреб споживачів на ринку необхідна розвинута інфраструктура - сукупність організаційно - правових форм, які обслуговують формування попиту і пропозиції, купівлю-продаж банківських послуг через кредитно - фінансові інститути.

Інфраструктуру ринку банківських послуг складають комерційні банки та Національний банк України (у формі учасника ринку та його регулятора), кредитно-фінансові установи (кредитні спілки, лізингові компанії, консалтингові компанії, колекторські агентства тощо), міжнародні агентства та організації, рейтингові агентства сукупність інформаційно-технічних засобів для розробки, продажу і споживання послуг. Всі елементи інфраструктури провадять свою діяльність на ринку з метою обслуговування потреб суб'єктів економіки з максимальним рівнем їх задоволення.

Для аналізу стану ринку банківських послуг науковці класифікують його різними ознаками.

Так, « за територією здійснення діяльності ринок банківських послуг поділяють на регіональний, локальний, національний та міжнародний. Регіональні ринки охоплюють територію однієї або кількох суміжних областей. Загальнонаціональний ринок банківських послуг функціонує в межах окремої національної економіки. Міжнародні ринки банківських послуг представлені як глобальним загальносвітовим ринком, так і ринками банківських послуг на рівні окремих міждержавних об'єднань» [6].

За продуктовою структурою ринок банківських послуг включає в себе кредитний ринок, ринок депозитних послуг, інвестиційний ринок, ринок цінних паперів, ринок розрахунково-касового обслуговування, валютний ринок тощо.

Також ринок банківських послуг класифікують за покупцями та

продавцями банківських послуг. Класифікація ринку за продавцями полягає у рейтингування учасників ринку, що створюють пропозицію за рівнем надійності. Рейтингування комерційних банків також є важливим і для споживачів(клієнтів), оскільки воно є певними мірилом надійності і платоспроможності банківських установ.

Класифікація ринку банківських послуг за покупцями має на меті вивчення попиту клієнтів та формування їх у групи за схожими потребами. Ринок поділяють на ринок фізичних осіб, ринок корпоративний ринок, ринок державних органів, ринок кредитно-фінансових структур тощо.

Таким чином, ринок банківських послуг є доволі складним середовищем для формування попиту та пропозиції на банківські послуги. Він охоплює практично всі сектори економіки, а тому будь-які істотні зміни в економіці і впливають на розвитку ринку.

Задля отримання максимального прибутку учасники ринку (продавці) створюють нові банківські послуги, вдосконалюють вже існуючі створюючи конкуренцію на ринку. Цю діяльність об'єднує в собі ринок банківських послуг, що є логічним результатом банку.

1.2 Правові аспекти регулювання ринку банківських послуг

Надзвичайно важливу роль у розвитку національної економіки відіграє ринок банківських послуг. Він має велике значення для забезпечення економічного потенціалу країни. Ринок банківських послуг можна назвати «подушкою фінансової безпеки». У силу потужних фінансових можливостей він має змогу забезпечити фінансову підтримку тим секторам економіки, які, наприклад, постраждали від наслідків економічної кризи, або ж мають наміри розширити свій потенціал, проте власних ресурсів на це не вистачає.

Враховуючи вище викладене, функціонування ринку банківських послуг потребує державного втручання, у виглядів регулюючих інстанцій та нормативно-правових документів. Правові аспекти регулювання діяльності ринку банківських послуг визначені у банківському законодавстві, яке являє собою систему законів, постанов, указів, інших нормативно-правових документів. Правове регулювання здійснюється через відповідні державні установи на які покладено обов'язки регуляторів. Загалом система державного регулювання ринку банківських послуг можна подати у вигляді наведеному у таблиці 1.3.

Таблиця 1.3

Система державного регулювання ринку банківських послуг

Мета	Форми	Органи	Правова база
забезпечення сприятливих умов для сталого розвитку ринку та захист інтересів учасників ринку.	адміністративне, індикативне.	основний- Національний Банк України, допоміжні- НКЦПФР, Антимонопольний комітет, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, Міністерство фінансів, Державна фіскальна служба тощо.	Закони України, Постанови, методичні вказівки, акти та інші нормативні документи НБУ, НКЦПФР, Господарський Кодекс України, Податковий кодекс України, Конституція України тощо.

Джерело: складено автором.

Отже, основною метою державного регулювання ринку банківських послуг є забезпечення сприятливих умов для сталого розвитку ринку та захист інтересів учасників ринку. Також державне регулювання ринку банківських послуг передбачає створення здорової конкуренції на ринку, забезпечення необхідного рівня стандартизації та професіоналізму, забезпечення прозорості діяльності відповідних установ.

Основним правовим документом регулювання діяльності ринку банківських послуг є Закон України «Про банки та банківську діяльність». Даний документ

визначає структуру банківської системи, економічні, організаційні та правові засади діяльності банків. У Законі надається перелік видів послуг, які можуть надаватися, визначені обмеження щодо їх надання.

«Законом України «Про Національний банк України» визначено, що НБУ є головною регулюючою інстанцією з боку держави банківської діяльності. У межах своїх повноважень встановлює для банків умови проведення банківській операцій, бухгалтерського обліку та звітності, захисту інформації, коштів та майна, здійснює регулювання та нагляд, погодження статутів банків та змін до них, ліцензування банківської діяльності тощо» [22].

Основними формами регулювання ринку банківських послуг є адміністративне і індикативне регулювання. Суть адміністративного регулювання полягає у встановленні вимог, надання рекомендацій щодо діяльності банків, застосування санкцій у разі їх не виконання, реєстрації та ліцензуванні банків, здійсненні нагляду за діяльністю банківських установ. Індикативне регулювання полягає у встановленні обов'язкових економічних нормативів, розмірів обов'язкових резервів, визначенні відсоткової політики, кореспондентських відносин, регулюванні операцій з цінними паперами, імпорту та експорту капіталу.

Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» [23] являє собою правовим захистом прав та інтересів вкладників банків. Даний правовий акт регламентує забезпечення виконання процедури ліквідації банків, визначає особливості та умови залучення коштів у банківську систему. Прийняття цього закону підвищило довіру споживачів до банківських установ та додатково стимулювало залучення грошових ресурсів на ринок банківських послуг.

Оскільки ринок фінансових послуг є частиною ринку фінансових послуг України, то він підпадає під дію Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», який є базою для правового

забезпечення єдиної державної політики у фінансовому секторі економіки. Закон встановлює загальні правові засади у сфері надання фінансових послуг, в тому числі і банківських, визначає хто здійснює регулятивні та наглядові функції, створює правові основи для захисту прав споживачів послуг фінансових установ тощо.

Окрім вище перелічених, діяльність ринку банківських послуг регламентують такі закони:

- Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні»;
- Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні»;
- Закон України «Про страхування»;
- Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців»;
- Закон України «Про захист персональних даних» тощо.

В цих законах описуються безпосередньо умови надання тих чи інших банківських послуг, описується схеми їх надання, надані рекомендації щодо реалізації цих послуг на ринку, закріплені зразки платіжних документів та договорів, що використовуються при наданні банківських послуг. Наприклад, керуючись Законом України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» банківські установи здійснюють надання послуг з касового обслуговування, ведення рахунків у національній валюті та здійснення переказів коштів у національній валюті, проведення розрахунків у системі електронних платежів тощо.

Важливого значення у регулюванні ринку банківських послуг посідають постанови Національного банку України, такі як:

- Постанова Правління Національного банку України від 21.01.2004 № 22 "Про затвердження Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті";

- Постанова Правління Національного банку України від 05.11.2014 № 705 "Про здійснення операцій з використанням електронних платіжних засобів" ;
- Постанова Правління Національного банку України від 12.02.2013 № 42 "Проврегулювання питаньщодоприйманняготівки для подальшого її переказу";
- Постанова Правління Національного банку України від 16.08.2006 № 320 "Про затвердження Інструкції про міжбанківський переказ коштів в Україні в національній валюті";
- Постанова Правління Національного банку України від 12.11.2003 № 492 "Про затвердження Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах, затверджена постановоюПравління Національного банку України";
- ПостановаПравлінняНаціональногобанкуУкраїнивід25.09.2018року№ 103 "Про затвердження Інструкції про ведення касових операцій банками в Україні";
- Постанова Правління Національного банку України від 03.12.2003 року № 516 "Про затвердження Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій";
- Постанова Правління Національного банкуУкраїнивід 04.11.2010року№ 481 «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України з питань регулювання випуску та обігу електронних грошей»;
- Постанова Правління Національного банку України від 14.08.2017№78 «Про затвердження Положення про застосування електронного підпису в банківській системі України» тощо.

У своїй діяльності комерційні банки в більшості спираються на нормативно-правові документи видані Національного банку України. Загалом порівнюючи Закони України, що регулюють банківську діяльність і правові

документи Національного банку України, то перші містять теоретичні основи здійснення банківської діяльності, другі - чіткі інструкції зі здійснення тих чи інших видів банківських послуг. Так, в Постанові НБУ №22 від 21.01.2004 встановлюються загальні правила, види і стандарти розрахунків клієнтів банків та банків у грошовій одиниці України на території України, що здійснюються за участю банків, її вимоги поширюються на всіх учасників безготівкових розрахунків, а також на стягувачів та обов'язкові для виконання ними[19].

Постановою Правління Національного банку України від 25.09.2018 року № 103 "Про затвердження Інструкції про ведення касових операцій банками в Україні" встановлено порядок і вимоги щодо здійснення банками, їх філіями та відділеннями касових операцій у національній та іноземній валюті, регулює взаємовідносини банків (філій, відділень) з відділами (управлінням) грошового обігу в регіоні Департаменту грошового обігу, Центральним сховищем Національного банку України, іншими банками (філіями, відділеннями) та клієнтами з цих питань. Цим нормативним документом регулюються такі касові послуги:

- приймання через касу банку готівки національної та іноземної валюти від клієнтів для зарахування на власні рахунки та рахунки інших юридичних і фізичних осіб або на відповідний рахунок банку (філії, відділення);
- видача готівки національної та іноземної валюти клієнтам з їх рахунків через касу банку;
- приймання від фізичних та юридичних осіб готівки національної та іноземної валюти для переказу і виплати отримувачу суми переказу в готівковій формі через операційну касу;
- отримання банком (філією, відділенням) у відділах (управлінні) грошового обігу в регіоні, Центральному сховищі підкріплення готівкою та здавання надлишків, у тому числі пачок банкнот у касетах;
- вилучення з обігу сумнівних банкнот та надсилання їх на дослідження;

- обмін клієнтам не придатних до обігу та вилучених з обігу банкнот (монет) національної валюти на придатні, монет на банкноти, банкнот на монети, банкнот (монет) одних номіналів на банкноти (монети) інших номіналів;
- оброблення готівки;
- прийняття на інкасо банкнот іноземних держав та іменних чеків[18].

Ринок банківських послуг як складова частина ринку фінансових послуг також підпадає від нагляд з боку Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР). Основними завданнями НКЦПФР у сфері регулювання ринку банківських послуг є:

- здійснення державного регулювання та контролю за емісією і обігом цінних паперів та похідних (деривативів) на території України;
- сприяння розвитку ринку цінних паперів та похідних (деривативів);
- формування та забезпечення реалізації єдиної державної політики щодо розвитку і функціонування ринку цінних паперів та похідних (деривативів) в Україні, сприяння адаптації національного ринку цінних паперів до міжнародних стандартів;
- координація діяльності державних органів з питань функціонування в Україні ринку цінних паперів та похідних (деривативів);
- захист прав інвесторів шляхом здійснення заходів щодо запобігання і припинення порушень законодавства на ринку цінних паперів та законодавства про акціонерні товариства, застосування санкцій за порушення законодавства у межах своїх повноважень;
- узагальнення практики застосування законодавства України з питань емісії (випуску) та обігу цінних паперів в Україні, розроблення пропозицій щодо його вдосконалення[21].

Розглядаючи нормативно-правову базу ринку банківських послуг слід звернути увагу і на міжнародні правові стандарти у сфері регулювання банківської діяльності. Ці стандарти можна визначити як «норми міжнародного

права, що закріплюють зобов'язання держав забезпечити визначений мінімальний рівень регулювання та нагляду за діяльністю банків шляхом імплементації відповідних вимог в національне законодавство[26].

Міжнародні-правові стандарти банківської діяльності розробляються міжнародними організаціями, таких як Базельський комітет з банківського нагляду, Світовий Банк, Світова організація торгівлі, Міжнародний валютний фонд, Міжнародна асоціація страховиків депозитів, Організація економічного співробітництва розвиткутощо.

У правових документах виданих переліченими організаціями встановлюються вимоги до регулювання та нагляду за банківською діяльністю та банківськими групами, порядок ліцензування установ, що мають намір провадити банківську діяльність, вимоги до капіталу, управління ризиками банків, ліквідності, платоспроможності, особливості надання окремих видів банківських послуг, вимог до корпоративного управління, комплаєнсу, аудиту банків тощо.

Отже, правове поле діяльності ринку банківських послуг складають нормативно-правові документи, видані регулюючими інстанціями спираючись на міжнародні стандарти банківської сфери. Внаслідок динамічностірозвитку ринку банківських послуг необхідний постійний моніторинг за його діяльність для швидкого прийняття змін у законодавстві, які відповідатимуть умовам сьогодення.

Висновки до розділу 1

Банківські послуги – це перелік послуг, які комерційний банк надає своїм клієнтам. У вітчизняному законодавстві відсутнє визначення терміну «банківська послуга», згідно Закону України «Про банки і банківську діяльність» його було замінено на термін «банківський продукт», проте зараз

інадалі активно використовують саме термін «банківська послуга».

Інфраструктуру ринку банківських послуг складають комерційні банки та Національний банк України (у формі учасника ринку та його регулятора), кредитно-фінансові установи (кредитні спілки, лізингові компанії, консалтингові компанії, колекторські агентства тощо), міжнародні агентства та організації, рейтингові агентства сукупність інформаційно-технічних засобів для розробки, продажу і споживання послуг. Всі елементи інфраструктури провадять свою діяльність на ринку з метою обслуговування потреб суб'єктів економіки з максимальним рівнем їх задоволення.

Щодо правового поля діяльності ринку банківських послуг то воно складається з нормативно-правових документів, виданих регулюючими інстанціями спираючись на міжнародні стандарти банківської сфери.

Ринок банківських послуг є доволі складним середовищем для формування попиту та пропозиції на банківські послуги. Він охоплює практично всі сектори економіки, а тому будь-які істотні зміни в економіці і впливають на розвитку ринку.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ

2.1. Аналіз суб'єктно-об'єктного складу ринку банківських послуг України

Сучасний ринок банківських послуг являє собою сукупність окремих елементів ринку, які взаємодіють між собою та забезпечують безперервний процес реалізації продуктів діяльності, його цілісність та ефективність. Сукупність цих елементів складають структуру ринку.

Структура ринку банківських послуг визначається суб'єктами та об'єктами між якими виникають відносини. Суб'єктів ринку банківських послуг можна умовно поділити на три групи:

- продавці та покупці банківських послуг;
- фінансові посередники;
- суб'єкти, що присутні на ринку виконуючи допоміжні функції.

Основними продавцями банківських послуг виступають комерційні банки. На вітчизняному ринку України станом на кінець 2020 року кількість комерційних банків складала 73 установи, що на 2 установи менше ніж у 2019 р. (таблиця 2.1).

Загалом протягом 2018-2022 років динаміка зміни кількості діючих комерційних банків має тенденцію доскорочення. Якщо порівняти кількість банків у 2022 році з 2018 роком, то кількість установ за цей період скоротилася на 10 одиниць або на 12,99%.

Також кількість банків зі 100% іноземним капіталом за цей період зменшилась сукупна 3 установ. Причиною такого явища може бути те, що в

2022 році почалась повномасштабна війна з росією.

Таблиця 2.1

Кількість комерційних банків в Україні протягом 2018-2022 рр., на кінець року

Показник	Рік				
	2018	2019	2020	2021	2022
Кількість діючих банків, шт. з них:	77	75	74	71	67
з іноземним капіталом	37	35	33	33	30
ут.ч.зі 100% іноземним капіталом	23	23	23	23	20

Джерело: складено автором на основі [15]

Задля збереження рівня прибутковості в умовах жорсткої конкуренції, що можливе за рахунок зростання обсягів надання послуг, комерційним банкам доцільно розвивати мережі своїх структурних підрозділів у формі філіалів, відділень, кас тощо. В Україні станом на 2020 рік кількість діючих структурних підрозділів банків України склала 7134 підрозділи (рис.2.1).

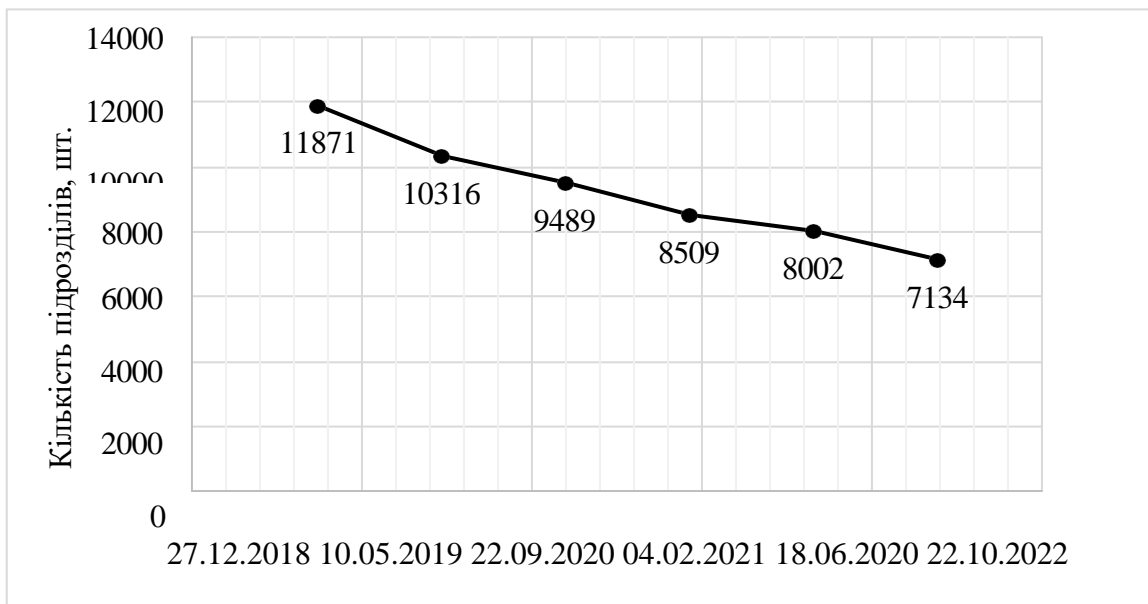

Рис. 2.1. Динаміка зміни кількості діючих структурних підрозділів банків України станом за 2018-2022 рр.

Динаміка зміни кількості діючих структурних підрозділів банків України станом за 2018-2022 рр. характеризується тенденцією до скорочення. За аналізований період кількість підрозділів скоротилася на 4737 одиниць або на 39,9%.

За даними звіту Національного банку України щодо кількості структурних підрозділів по кожному банку окремо можна виділити, що АТ «Ощадбанк» та АТ КБ «Приват Банк» у супереч загальній тенденції розширюють свою мережу підрозділів.

Загалом комерційні банки України у питанні розвитку мережі підрозділів поділилися на два напрямки. Одні розширюють свої мережі відкриваючи нові відділення, інші, навпаки, закривають структурні підрозділи і обирають стратегію просування своїх послуг та обслуговування клієнтів через дистанційні канали.

У процесі надання банківських послуг банк виступає посередником, який залучає тимчасово вільні кошти одних покупців і надає їх у користування іншим. Покупцями на ринку банківських послуг є фізичні та юридичні особи. В залежності від виду послуги покупці можуть бути позичальниками, інвесторами, страхувальниками тощо.

Комерційні банки при здійсненні аудиту своєї діяльності розділяють покупців своїх послуг за різними ознаками. Так наприклад, при аналізі кредитної діяльності банки поділяють клієнтів за типом позичальників та за секторами економіки.

За типом позичальника клієнтів банків поділяють на юридичних та фізичних осіб. Такий розподіл пов'язаний зі специфікою обслуговування кожного з типів позичальників при наданні кредитних послуг. Якщо порівнювати обсяги надання кредитів юридичним особам і фізичним, то обсяг кредитів наданих юридичним особам станом на 01.01.2021 року перевищує обсяг кредитів наданих фізичним особам на 583380610,00 тис. грн. Така тенденція спостерігається протягом 2017-2021 рр. (табл.2.2).

Розподіл наданих кредитів за типом позичальників, млн.грн.

Позичальники	млн.грн.				
	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік
Фізичні особи	202202	214252	208384	242633	209943
Юридичні особи	958327	844522	791764	795513	801413

Джерело: складено автором на основі [15].

Динаміка зміни обсягів кредитів наданих юридичним особам показує, що у період з 2018 – 2022 рр. характеризується тенденцією до зростання, а у період 2022рр. обсяги скоротилися в порівнянні з 2021 роком у 2022 році обсяги впали на 5900 млн. грн. На початку 2021 року обсяги склали 791764 млн. грн., що менше за аналогічний період минулого року на 3749 млн. грн. або на 6,24%. Динаміка зміни обсягів кредитів наданих фізичним особам за аналізований період характеризується тенденцією до зменшення протягом 2018-2022 рр., у 2022 році порівняно з 2021 р. обсяг скоротився на 32690 млн. грн. або на 13,47%.

Ймовірною причиною таких змін є запровадження жорстких карантинних обмежень внаслідок пандемії, і звичайно в 2020 повномасштабне вторгнення росії в Україну. Переважна більшість юридичних осіб в період війни припиняла свою діяльність, що позначилось на їх дохідності, а отже і можливості обслуговувати боргові зобов'язання. Щодо фізичних осіб, то необхідність у кредитних послугах в цей період виникла внаслідок відсутності накопичень для забезпечення життєдіяльності в умовах карантину і війни.

Класифікація покупців банківських послуг за секторами економіки дозволяє визначити депопитна послуги є більшим, що у подальшому дозволяє створювати додаткові послуги для таких секторів враховуючи специфіку їх діяльності.

Згідно статистичних звітів Національного банку України за секторами

економіки покупців банківських послуг поділяються на сектор загального державного управління, нефінансові корпорації, страхові корпорації та пенсійні фонди, інші фінансові корпорації, домашні господарства та інші сектори економіки. У фінансових звітах комерційні банки своїх клієнтів поділяють за видами діяльності: фізичні особи, сільське господарство, оптова торгівля, електроенергетика, фінансові послуги, чорна металургія і т.д.

Структура клієнтів банків за секторами економіки у розрізі кредитних та депозитних операцій (таблиця 2.3) показує, що найбільший попит на ці послуги виникає в секторі домашні господарства та секторі нефінансових корпорацій.

Таблиця 2.3

Кредити та депозити комерційних банків за секторами економіки, 2018-2022 рр.

Сектор економіки	Кредити, млн.грн.				
	2018	2019	2020	2021	2022
Сектор загального державного управління	2875,00	4732,00	11579,00	26990,00	24810,00
Нефінансові корпорації	859740,00	744648,00	724157,00	752324,00	754371,00
Страхові корпорації та пенсійні фонди	157,00	184,00	36,00	27,00	20,00
Інші фінансові корпорації	9065,00	9393,00	5664,00	9617,00	6790,00
Домашні господарства	201102,00	212 515,00	206471,00	254385,00	221105,00
Інші сектори економіки	191,00	399,00	478,00	705,00	552,00
Усього:	1073130,00	759356,00	948385,00	1044049,00	1007648,00
Сектор економіки	Депозити, млн.грн.				
	2018	2019	2020	2021	2022
Сектор загального державного управління	23022,00	20924,00	16915,00	15462,00	59768,00
Нефінансові корпорації	342503,00	433731,00	549488,00	633806,00	703538,00
Страхові корпорації та пенсійні фонди	14741,00	16 544,00	16733,00	16483,00	24129,00
Інші фінансові корпорації	13493,00	14808,00	21469,00	29340,00	32822,00
Домашні господарства	530250,00	576126,00	730317,00	394152,00	1045731,00
Інші сектори економіки	8958,00	9534,00	13208,00	14665,00	27862,00
Усього:	918226,00	1055123,00	1348130,00	1503909,00	1893851,00

За 2018-2022 рр. обсяги депозитних послуг сукупно зросли на 975625,00

млн.грн.абона106,25%. Це свідчить про зростання довіри населення до комерційних банків. Обсяги кредитних послуг за цей період мали неоднорідну тенденцію: у період з 2018-2022 рр. спостерігається тенденція до зменшення (сукупно зменшились на 65482,00 млн.грн.абона 6,1%), у 2019 році порівняно з 2018 році скоротилися на 33774,00 млн. грн. або на 29,24%, а у 2020 році порівняно з 2019 зросли на 189029,00 млн. грн. або на 124,89%, проте не перевищили аналогічний показник 2018 року. Співвідношення обсягу наданих кредитів до обсягу депозитів комерційних банків(рис.2.2) вказує на скорочення попиту на кредитні послуги у 2019-2022 рр. порівняно з попитом на депозитні послуги.

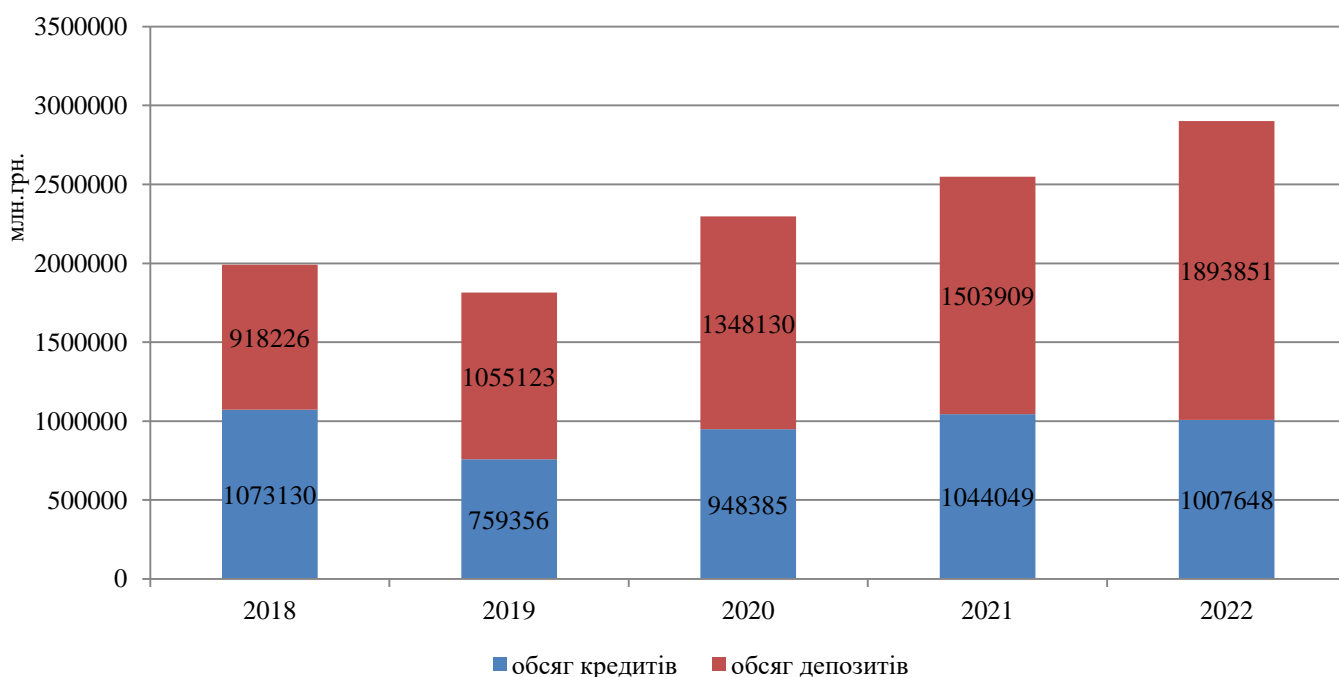

Рис. 2.2. Співвідношення обсягу наданих кредитів до обсягу депозитів комерційних банків, 2016-2022 рр.

Джерело: складено автором на основі даних таблиці 2.3.

Структура видів електронних платіжних засобів за типами держателів показує нам що на вітчизняному ринку банківських послуг більшим попитом користуються особисті ніж видані підкорпоративні цілі. Так, станом на

01.01.2020 р. Видаткові транзакції були проведені по 658 корпоративних електронних платіжних засобів, особистих – 41499 штук (таблиця 2.4).

Таблиця 2.4

Види електронних платіжних засобів, які емітовані українськими банками у 2016-2022 рр. за якими була здійснена хоча б одна видаткова транзакція у розрізі типів держателів, тис. шт.

Станомна:	Усього	Затипами держателів	
		корпоративні	особисті
01.01.2018	34858	523	34335
01.01.2019	36949	606	36343
01.01.2020	42158	658	41499
01.01.2021	39336	504	38832
01.01.2022	48224	539	47685

Джерело:[15]

Загалом за аналізований період загальна кількість електронних платіжних засобів мала тенденцію до зростання. Сукупно кількість зросла на 13370 шт. або на 138,34%. Кількість корпоративних сукупно зросла на 16 шт. або на 103,06%, особистих – на 13350 шт. або на 138,88%.

На ринку банківських послуг також діють суб'єкти господарювання, які у процесі своєї діяльності забезпечують обслуговування послуг наданих банками. Сукупність таких суб'єктів складає інфраструктуру ринку банківських послуг. До них можна віднести системи міжбанківських розрахунків (MasterCard, Visa, СЕП, ПРОСТІР), системи дистанційного обслуговування (банкомати, термінали, відділення), фінансові компанії, аудиторські фірми, служби інкасації тощо.

Інфраструктурні елементи ринку банківських послуг здійснюючи свою діяльність допомагають комерційним банкам у наданні банківських послуг шляхом забезпечення підвищення оперативності та ефективності надання послуг. Наприклад, платіжні системи забезпечують здійснення міжбанківських розрахунків як по Україні, такі закордон. В Україні найбільше випускаються

засоби електронних розрахунків платіжної системи MasterCard, станом на 01.01.2021 р. кількість таких засобів емітованих вітчизняними банками становила 68,55% від загальної кількості (табл.2.5).

Таблиця 2.5

Кількість електронних платіжних засобів, емітованих українськими банками у розрізі платіжних систем, 2018-2022 рр.

Станомна:	Електронні платіжні засоби, термін дії яких не закінчився, тис. шт.				
	Всього, із них:	MasterCard	Visa	ПРОСТІР	Інші
01.07.2018	60125	39735	19725	633	31
01.10.2018	60628	40550	19421	628	29
01.01.2019	59390	41229	17547	586	27
01.04.2019	61787	43815	17341	605	27
01.07.2019	63199	45419	17152	602	26
01.10.2019	64701	46121	17927	627	26
01.01.2020	68881	47215	21016	625	25
01.01.2021	73430	47600	25218	593	20
01.01.2022	89105	50704	37795	569	37

Примітка: Дані щодо кількості електронних платіжних засобів у розрізі платіжних систем публікуються, починаючи з II кварталу 2018 року, згідно Рішення Правління НБУ від 09.08.2018 № 536-рш

Джерело: узагальнено автором на основі даних [15].

Другою за випуском платіжних засобів в Україні є платіжна система Visa (30% від загальної кількості). Вітчизняні платіжні системи практично не використовуються в Україні. Протягом 2018-2022 рр. кількість загальна кількість електронних платіжних засобів, емітованих українськими банками у розрізі платіжних систем зросла на 28980 одиниць або на 48,20%. У розрізі платіжних систем спостерігається приріст платіжних засобів MasterCard та Visa. За аналізований період кількість платіжних засобів MasterCard зросла на 10969 одиниць або на 18,82%, а платіжних засобів Visa збільшало на 1291 одиниць або на 27,61%. Також, незначна, але тенденція до збільшення спостерігається за цей період із випуску платіжних засобів системи ПРОСТІР та інших систем.

Для забезпечення функціонування електронних платіжних засобів

створюються пристрої дистанційного обслуговування. До таких пристроїв належать банкомати, платіжні термінали, мобільний та інтернетбанкінг, сервіси дистанційного обслуговування (колл-центри) тощо.

ВУкраїні доволі розгалужена мережа банківських пристроїв самообслуговування та платіжних терміналів. Система банківських пристроїв самообслуговування станом на 01.01.2021 р. налічує 35930 шт. на території України, серед них банкоматів – 19538 шт., ПТКС – 16392 шт., депозитних банкоматів – 1809 шт.(табл.2.5). Система платіжних терміналів налічує 350213 пристроїв, серед них торговельних терміналів – 333840 од., банківських – 16373 од.

Таблиця 2.6

Динаміка зміни кількості елементів інфраструктури обслуговування електронних платіжних засобів, шт. за 2016-2022 рр.

Станом на:	Кількість(штук,одиниць)							
	банківських пристроїв самообслуговування платіжних терміналів				підприємств торгівлі та сфери послуг			
	загальна	банкоматів	депозитних банкоматів	ПТКС	загальна	торговельних	банківських	торгівлі та сфери послуг
01.01.2018	37003	18586	1363	17054	251681	232063	19618	173756
01.01.2019	36585	18381	1589	16615	297266	278993	18273	208661
01.01.2020	35930	19538	1809	16392	350213	333840	16373	240228
01.01.2021	34756	18789	2425	15967	388958	374995	13963	326941
01.01.2022	33618	18459	2914	15159	439160	426537	12623	371578

Джерело: складено автором на основі даних[15].

За даними таблиці 2.6 бачимо, що за 2018-2022 рр. загальна кількість пристроїв обслуговування електронних платежів зменшилась на 3385 одиниць або на 174,44%, що пов'язано із приростом кількості платіжних терміналів за цей період на 155735 од., або на 9,15% та приростом пристроїв обслуговування електронних платіжних засобів на підприємствах торгівлі та сфери послуг на 187479 од. або на 74,49%. Щодо динаміки зміни кількості банківських пристроїв самообслуговування, то тут спостерігається тенденція до зниження за 2019-2022 рр. У порівнянні із 2018 роком загальна кількість сукупно скоротилася на 1073 од. або на 2,9%.

Така тенденція пов'язана із переходом від готівкових розрахунків до безготівкових через системи мобільного та інтернет-банкінгу. Внаслідок цього, користування пристроями для зняття готівкових коштів знижується, що веде за собою зниження отримання комісійного доходу банку, а витрати на їх обслуговування залишаються. Тому для банків є недоцільно розширювати мережу банкоматів, більш раціональним є розвиток дистанційних каналів обслуговування насамперед мобільного банкінгу.

Об'єктами ринку банківських послуг є банківські послуги, що надаються юридичним і фізичним особам, які виступають власниками грошових активів з метою отримання прибутку або збереження їх реальної вартості. Як вже зазначалось раніше перелік послуг, які комерційний банк має право надавати зазначений у статті 47 Закону України «Про банки та банківську діяльність». Рівень розвитку ринку банківських послуг насамперед визначається обсягом та якістю пропонованих послуг враховуючи попит на них. Ринок вважається ефективним у випадку коли пропонований обсяг послуг збігається з попитом на них.

Отже, основними суб'єктами ринку банківських послуг є комерційні банки та їх клієнти а також суб'єкти, які виконують допоміжні функції, зокрема дозволяють підвищити якість надання банківських послуг. Аналіз суб'єктно-об'єктного складу ринку банківських послуг України показав, що кількість основних продавців банківських послуг має тенденцію до скорочення, що спричинено кризовими явищами та жорсткою конкуренцією на ринку. Попит на послуги банків формувався доволі неоднорідно: на одні - значно зростав, на інші – скоротився.

Внаслідок світової пандемії відбувся перехід від готівкових форм розрахунків до безготівкових, що спричинило до розвитку дистанційних каналів надання послуг та обслуговування клієнтів що у свою чергу призвело до скорочення кількості банківських пристроїв самообслуговування.

2.2. Оцінка результатів діяльності вітчизняного ринку банківських послуг

Ринок банківських послуг є невід'ємною частиною фінансової системи економіки будь-якої держави. Як і національна економіка, ринок банківських послуг є досить чутливим до змін в різних сферах. Тому для його ефективного розвитку є важливо проводити його постійний аналіз та оцінку для виявлення тенденцій та прогнозування напрямків його подальшого розвитку.

На законодавчому рівні в Україні затверджено функціонування дворівневої банківської системи. Перший рівень системи складає центральний банк, а саме Національний банк України, другий рівень включає в себе вітчизняні комерційні банки та їх підрозділи, філії іноземних банків, що діють на території України відповідно до чинного законодавства.

Головним учасниками на ринку банківських послуг є комерційні банки. Як вже зазначалось раніше, в Україні станом на 2022 рік діє 67 комерційних банків. Основні показники їх діяльності за 2018-2022 рр. наведені у таблиці 2.7.

Отже, протягом 2018-2022 років показники діяльності банків мають переважно тенденцію до зростання. Так, за аналізований період активи комерційних банків сукупно виросли на 991975,00 млн. грн. або на 172,9%, статутний капітал банків сукупно знизився на 58511,00 млн. грн. або на 87,43%, що є негативною тенденцією і свідчить про зменшення діяльності банками. Негативним явищем у даному випадку є зростання зобов'язань банків, які сукупно зросли на 931095,00 млн. грн. або на 177,29%, що свідчить про зниження фінансової стійкості банківської системи.

Таблиця 2.7.

Основні показники діяльності банків України за 2018-2022 рр.

Показник	Рік				
	2018	2019	2020	2021	2022

Активи, млн. грн.	1359703,00	1493298,00	1822841,00	2053232,00	2351678,00
Капітал,млн.грн.	154960,00	199921,00	209460,00	255514,00	215840,00
У т.ч.статутний капітал, млн.грн.	465532,00	470712,00	479932,00	481535,00	407021,00
Зобов'язання банків, млн.грн.	1204743,00	1293377,00	1613381,00	1797718,00	2135838,00
Рентабельність активів,%	1,69	4,26	2,44	3,77	0,93
Рентабельність капіталу,%	14,67	33,45	19,22	30,28	10,16
Чистий прибуток(збиток), млн.грн.	22339,00	58356,00	39727,00	77376,00	21921,00

Джерело:складено автором на основі даних[15].

У 2020 році діяльність комерційних банків була прибутковою (чистий прибуток склав 39727,00 млн. грн.). Загалом зміна показника чистого прибутку збитку має тенденцію до зростання, що є позитивним явищем. Це пов'язано із знеціненням національної валюти, кризовими явищами в економіці того періоду, що призвело до ліквідації значної кількості комерційних банків. У 2022 році ситуація погіршилась:банківська діяльність стала збитковою і розмір чистого прибутку склав 21921,00 млн. грн. У 2021 році банківська система отримала найбільший розмір прибутку за останні 5 років, а саме – 77376,00 млн. грн. Проте у 2020 році розмір прибутку скоротився на -55455,00 млн. грн. або на 28,33%.

Погіршення фінансового стану комерційних банків за аналізований період є початок повномасштабного вторгнення росії в Україну в 2022 році що, погіршило ситуацію в економіці країни та банківській системі. Зниження розміру прибутку у 2020 році порівняно з 2019 роком пов'язано з світовою пандемією, яка призупинила діяльність більшості секторів економіки.

Для більш чіткого розуміння формування прибутку розглянемо структуру доходів і витрат вітчизняних комерційних банків. Згідно даних

таблиці 2.8 бачимо, що доходи банків України мають тенденцію до зростання протягом 2018- 2022 рр.

Таблиця 2.8.

Доходи і витрати комерційних банків України за 2018-2022 рр., млн. грн.

Показники	Рік				
	2018	2019	2020	2021	2022
ДОХОДИ	204554,00	243102,00	250171,00	273863,00	357549,00
Процентні доходи	140803,00	152954,00	147743,00	168746,00	217053,00
Комісійні доходи	50969,00	62057,00	70640,00	93162,00	85622,00
Результат від переоцінки та від операційкупівлі-продажу	1853,00	16225,00	21507,00	-77,00	43482,00
Інші операційні доходи	8589,00	8147,00	6813,00	7488,00	8126,00
Інші доходи	1809,00	2809,00	2705,00	3175,00	2413,00
Повернення списаних активів	532,00	909,00	763,00	1370,00	853,00
ВИТРАТИ	182215,00	184746,00	210445,00	196488,00	335628,00
Процентні витрати	67760,00	74062,00	62895,00	51097,00	65358,00
Комісійні витрати	13159,00	18096,00	24132,00	35186,00	35449,00
Інші операційні витрати	16800,00	11790,00	16405,00	18244,00	17875,00
Загальні адміністративні витрати	53670,00	62936,00	69437,00	78293,00	82434,00
Інші витрати	2011,00	2379,00	2728,00	3855,00	5951,00
Відрахування в резерви	23758,00	10714,00	31037,00	3448,00	121204,00
Податок на прибуток	5057,00	4769,00	3811,00	6364,00	7356,00
ЧИСТИЙ ПРИБУТОК (ЗБИТОК)	22339,00	58356,00	39727,00	77376,00	21921,00

Джерело:[15].

За аналізований період доходи банків сукупно зросли на 152995 млн. грн. або на 74,79%. В свою чергу, витрати у період з 2021 році мали тенденцію до зменшення У 2022 рр. витрати комерційних банків мали тенденцію до зростання і порівняно з показником за 2021 рік, приріст витрат за цей період склав 139140 млн.грн.або зросли на 70,81%. Загальна зміна витрат за 2018-2022 рр. склала - 153413,00 млн. грн. або скоротились на 84,19%.

Розмір чистого результату діяльності банків за 2018-2022 рік має

тенденцію до зростання. За цей період діяльність банків із збиткової перейшла в прибуткову, що вказує на стабілізацію ситуації на ринку банківських послуг. Такі зміни відбулися за рахунок змін співвідношення витрат і доходів банків (рис.2.3).

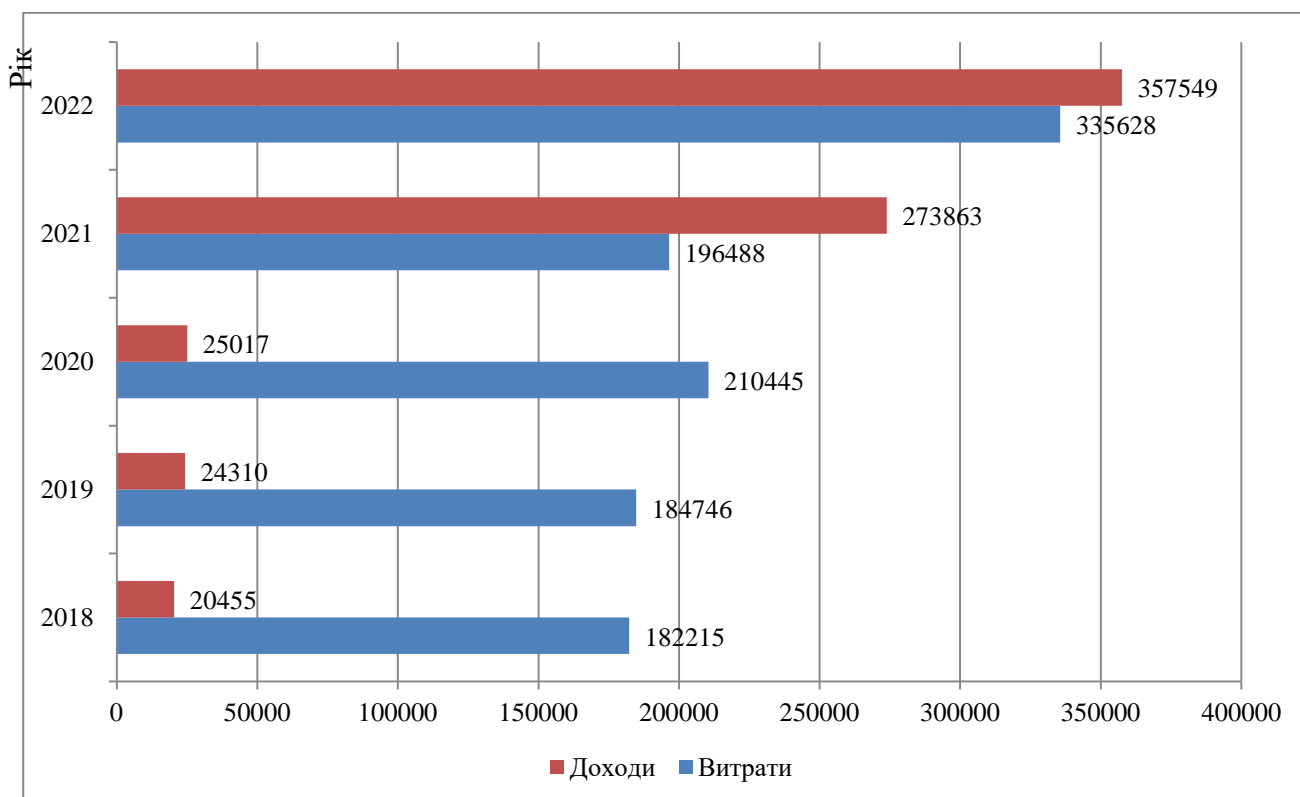

Рис.2.3. Співвідношення доходів і витрат комерційних банків України, 2018-2022 рр. (Джерело: складено автором на основі даних таблиці 2.8.)

На рисунку 2.3 чітко відображена тенденція зміни розміри витрат та доходів комерційних банків за аналізований період. Зміни розмірів доходів та витрат спричинили наступні зміни в розмірі чистого результату: у 2022 році було найбільші доходи і витрати.

Розглянувши структуру доходів зображену на рисунку 2.4 бачимо, що найбільшу частку займають процентні доходи. Проте їх частка узагальній структурі за 2018-2022 роки сукупно скоротилася на 12,1%.

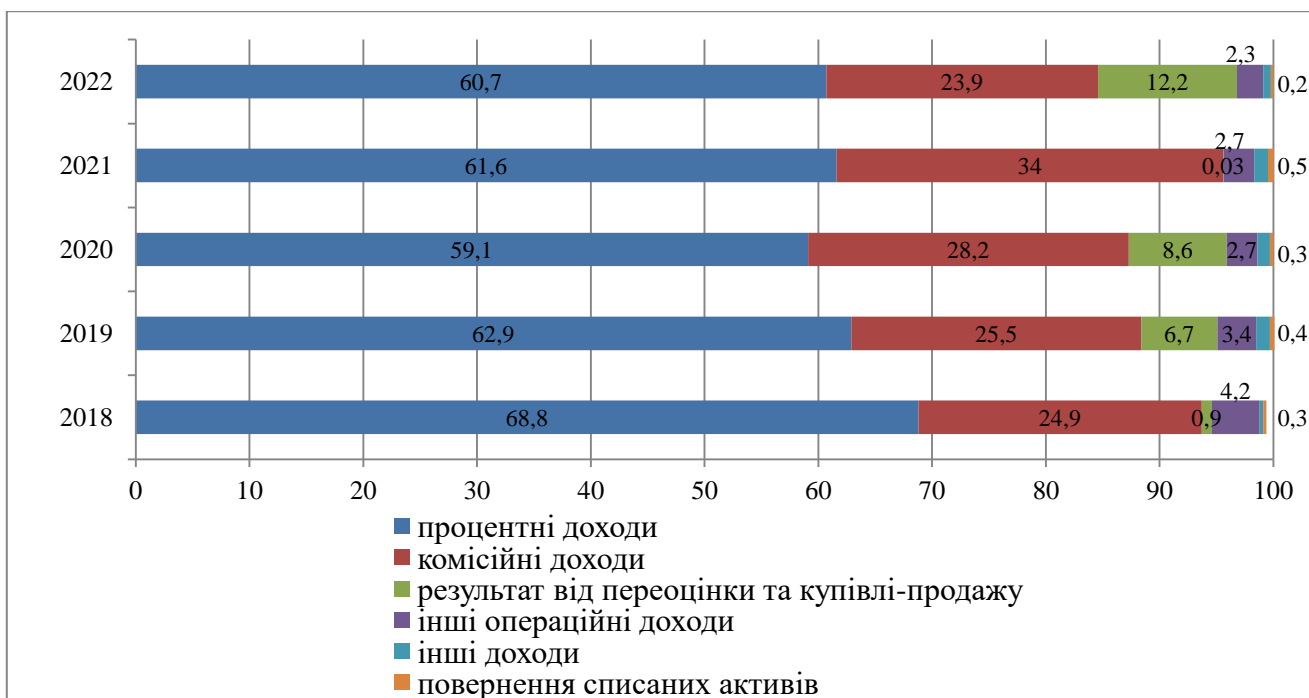

Рис.2.4. Структура доходів комерційних банків України, 2018-2022 рр.
Джерело: складено автором на основі даних таблиці 2.8.

Частка комісійних доходів за цей період зросла на 11,8%. Також зросла частка в структурі доходів від операцій купівлі-продажу та переоцінки на 4,3%. Частки інших доходів, доходу від повернення списаних активів та інших операційних доходів знизилася.

Отже, основний дохід банки отримують у формі процентного та комісійного доходів. Зростання комісійного доходу за аналізований період було спричинене зростанням кількості безготівкових операцій та спроможністю банків вчасно перелаштуватись під потребу клієнта та вилучити з цього вигоду. Зокрема, у 2019 році відбувся приріст кредитування населення внаслідок запровадження карантинних обмежень та відсутності накопичень у населення водночас.

Структура витрат комерційних банків за 2018-2022 рр. є досить неоднорідною (рис.2.5). У 2019 році найбільшу частку займають відрахування в резерви (56,6% від загального обсягу витрат), проте у 2021 році їх частка

скоротилася практично вдвічі(34,0% від загального обсягу витрат), але в той жечас знизилась частка процентних витрат (з 26,2% до 34,7%), що пов'язано з активізацією просування банками своїх послуг, загальних адміністративних витрат (з 37,2% до 19,5%), інших витрат (з 9,2% до 5,3%), комісійні витрати зросли (з 7,2% до 10,5%) та інших операційних витрат (з 9,2% до 5,3%).

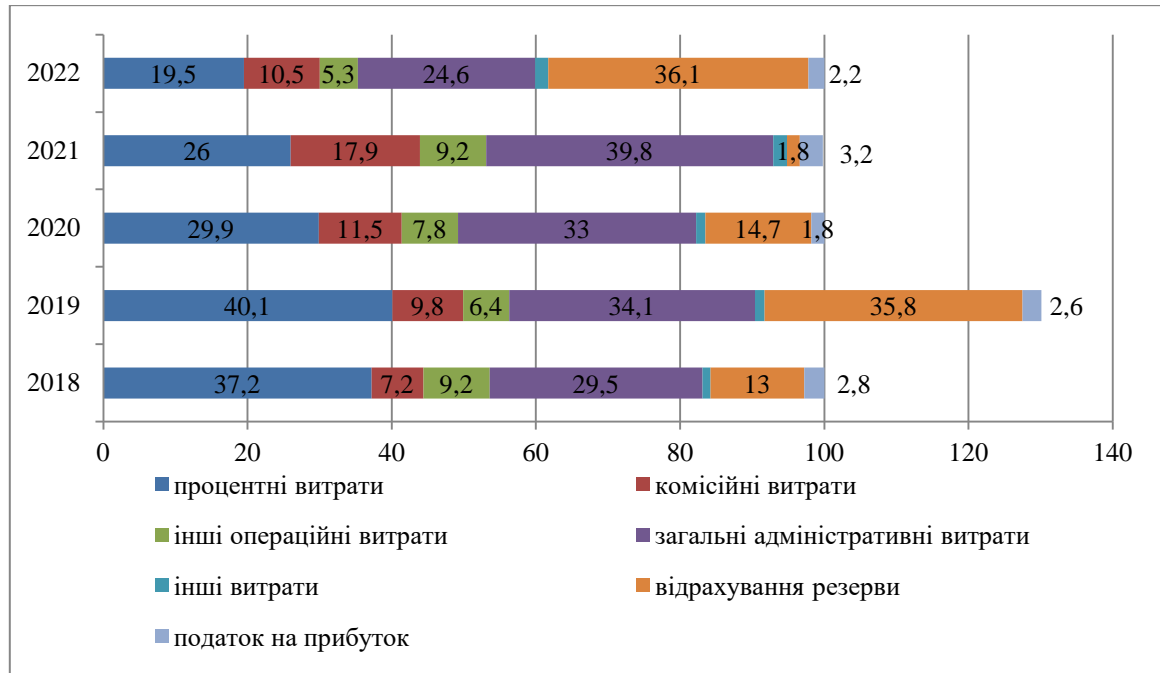

Рис. 2.5. Структура витрат комерційних банків України, 2018-2022 рр.

Джерело:узагальненоавторомнаоснові[15].

З рисунку 2.5 видно, що упродовж 2018-2022рр. основними витратами комерційних банків є процентні витрати, загальні адміністративні витратита відрахування в резерви. Найменшу частку займають інші витрати та витрати з податку на прибуток.Також бачимо, що зі зростання процентних витрат відбувається і зростання загальних адміністративних витрат. Головною особливістю зміну структурі є зростання частки комісійних витрат, що напряду пов'язаноіз зростанням комісійних доходів та свідчить про знаходження банками нових джерел отримання доходів для підвищення прибутковості своєї діяльності. Кредитування є найбільш затребуваною послугою банків серед

клієнтів.

Левову частку доходів банки отримують саме від надання кредитних послуг, тому для аналізу стану ринку банківських послуг доцільно надати оцінку кредитній діяльності комерційних банків.

В вітчизняні комерційні банки надають досить широкий спектр кредитних послуг у різних формах та на різних умовах. Станом на кінець 2020 року розмір наданих кредитів у національній валюті комерційними банками України становив 600474,00 млн. грн. (табл.2.9), що на 13234,00 млн. грн. менше ніж на кінець 2019 року.

Таблиця 2.9.

Кредити, надані комерційними банками України у розрізі валют протягом 2018-2022 рр.

Рік	залишки коштів на кінець періоду, млн. грн.					
	у національній валюті			в іноземній валюті		
	млн. грн.	абсолютне відхилення	темпросту, %	млн. грн.	абсолютне відхилення	темпросту, %
2018	613994,00	43367,00	107,60	459137,00	13106,00	102,94
2019	613708,00	-286,00	99,95	358162,00	-100975,00	78,01
2020	600474,00	-13234,00	97,84	347912,00	-10250,00	97,14
2021	742368,00	141894,00	123,63	301682,00	-46230,00	86,71
2022	728203,00	14165,00	98,09	279444,00	-22238,00	92,63

Джерело: узагальнено автором на основі даних [15].

За аналізований період розмір наданих кредитів комерційних банків у національній та іноземних валютах має неоднорідну тенденцію зміни. У 2021 році розмір наданих кредитів у національній валюті зріс на 25,79 % порівняно з 2020 роком, проте обсяг кредитів в іноземній валюті за цей час скоротився на 10,43%. У 2022 році за кредитами в іноземній та національній валюті відбувся приріст на 14165,00 млн. грн., а в іноземній валюті спад на 22238,00 млн. грн.. У 2019-2020 роках обсяги кредитування мали тенденцію до скорочення, а в 2021 році навпаки тенденція пішла на зростання.

Приріст кредитування у 2018 році пов'язаний із провадженням цілого ряду заходів Національного банку України для стабілізації банківської системи після банківської кризи 2016 року. Спад кредитування у 2019-2022 роках пов'язаний із світовою пандемією та її впливом на національну економіку і ринок банківських послуг зокрема, та війною росії проти України .

Внаслідок зниження попиту на послуги кредитування знизилась і їхвартість. Так станом на 2020 рік відсоткова ставка за користування кредитними коштами у національній валюті склала 13,7%, що менше на 5,98%, ніж у 2019 р.(табл.2.10).

Таблиця2.10

Вартість кредитів на вітчизняному ринку банківських послуг, 2018-2022 рр.

Рік	Середньорічна вартість, %					
	національна валюта			Іноземна валюта		
	усьог о	короткострокові	довго- строкові	усього	короткострокові	довго- строкові
2018	18,82	18,25	23,74	5,63	5,30	7,14
2019	19,68	19,10	25,49	4,86	4,61	7,42
2020	13,70	12,9	22,7	4,9	4,6	6,6
2021	25,90	26,2	24,8	4,9	3,0	5,0
01.01.2022	17,90	17,0	25,6	5,1	4,8	7,0

Джерело:узагальнено автором на основі[15].

Тенденції зміни розміру відсоткових ставок за кредитами схожі на тенденції зміни їх обсягів. У 2020 році середньозважена річна відсоткова ставка за кредитами в національній валюті знизилася на 5,98%, порівняно з 2019 роком, в іноземній валюті – на 0,04%. У 2018-2019 роках спостерігається зростання розміру відсоткової ставки за кредитами в національній валюті, сукупний приріст за період склав 4,55%. За кредитами в іноземній валюті у 2018-2019 рр. відсоткова ставка знизилася на 2,42%. У 2020 році середньозважені ставки за кредитами у національній та іноземній валютах порівняно з 2019 роком значно знизилися і

склали 13,7% та 4,9% відповідно. А у 2022 році бачимо ріске зниження в порівнянні з іншими роками.

З даних таблиці 2.10 можемо дійти висновку, що дорожчими є довгострокові кредити, особливо в національній валюті. Висока вартість довгострокового кредитування пов'язана з нестабільністю національної валюти, інфляційними процесами та зниженням купівельної спроможності українського гривні. При достроковому кредитуванні банк на себе бере більшу кількість ризиків, ніж при короткостроковому. Найдешевшими є кредити надані на короткий термін в іноземній валюті, що пов'язано з меншим ризиком втрати грошового активу через стабільніші курси. У 2020 році відбулося різке пониження вартості кредитів наданих комерційними банками у національній валюті. Вагоме зниження відбулося за короткостроковими кредитами на 6,2%, що пов'язано зі зниженням попиту на дані послуги. За кредитами в іноземній валюті в 2020 році вартість зросла, особливо за довгостроковими позиками.

Депозитна база комерційних банків в національній валюті за 2018-2022 рр. сукупно зросла на 413771,00 млн. грн, в іноземній валюті сукупне зростання відбулось на 140885,00 млн. грн.(табл.2.11).

Таблиця 2.11

Депозити, залучені комерційними банками у розрізі валют протягом 2018-2022 рр., залишки коштів на кінець періоду, млн. грн.

Рік	у національній валюті			в іноземній валюті		
	млн.грн.	абсолютне відхилення	темпросту,%	млн.грн.	абсолютне відхилення	Темп росту,%
2018	540683,00	49712,00	110,13	392284,00	-15588,00	96,18
2019	642711,00	102028,00	118,87	428955,00	36671,00	109,35
2020	840189,00	197478,00	130,73	507941,00	78986,00	118,41
2021	1017042,00	176853,00	121,05	486876,00	-21065,00	95,85
2022	1209957,00	192915,00	118,97	683894,00	197018,00	140,47

Джерело: узагальнено автором на основі [15].

Депозити у національній валюті за розміром перевищують депозити в іноземній валюті. Це пояснюється нижчими ставками депонування за вкладками

в іноземних валютах порівняно з вкладами в національній валюті. Так наприклад, у 2020 році відсоткова ставка для депозиту в національній валюті склала 5,9%, а в іноземній валюті 1,7% (табл.2.12).

Таблиця 2.12

Вартість строкових депозитів на вітчизняному ринку банківських послуг,
2018-2022 рр.

Рік	середньорічна вартість,%					
	національна валюта			іноземна валюта		
	усього	короткострокові	довго- строкові	усього	короткострокові	довго- строкові
2018	12,8	12,7	14,9	2,8	2,6	4,3
2019	13,6	13,6	15,8	2,7	2,5	4,3
2020	5,9	5,8	11,4	1,7	1,5	2,8
2021	5,3	5,2	9,9	0,9	0,7	2,0
01.01.2022	5,1	5,0	10,0	0,8	0,7	0,2

Джерело:узагальнено автором на основі [15].

Загалом за 2018-2022 рр. спостерігається зменшення вартості депозитів, сукупно за період розмір відсоткової ставки за вкладами в національній валюті впавна 6%, в іноземній – на 3,6%.Такі зміни відбулися за рахунок скорочення ставки за короткостроковими вкладками в іноземній валюті на 3,4%, в національній – на 5,9%, а також внаслідок пониження ставок за довгостроковими депозитами в національній валюті на 7,4%, в іноземній – на 4,4%.

Порівнюючи вартість строкових депозитів на ринку бачимо, що найдорожчими є довгострокові депозити у національній валюті. Така тенденція зберігається на протязі всього періоду. Це пов'язано з тим, що чим довший термін депозиту, тим більше часу у банку на використання вкладеної грошової маси з метою отримання прибутку. Найменша ставка пропонується за короткостроковими вкладками в іноземній валюті.

Така ситуація виникла внаслідок сформованого попиту на ринку та встановлених законодавчих норм захисту вкладників. Так, при ліквідації банку

%

виплата депозиту в іноземній валюті відбувається в національній валюті за офіційним курсом Національного банку України на кінець дня, що передуює дню початку ліквідації установи, в розмірі не більше 200000,00 грн.. Внаслідок цього вкладник може втратити частину свого капіталу через часту зміну курсу валют.

Порівняємо тенденції зміни вартості кредитів та депозитів за 2018-2022 рр., для чого побудуємо графік зміни (рис. 2.6).

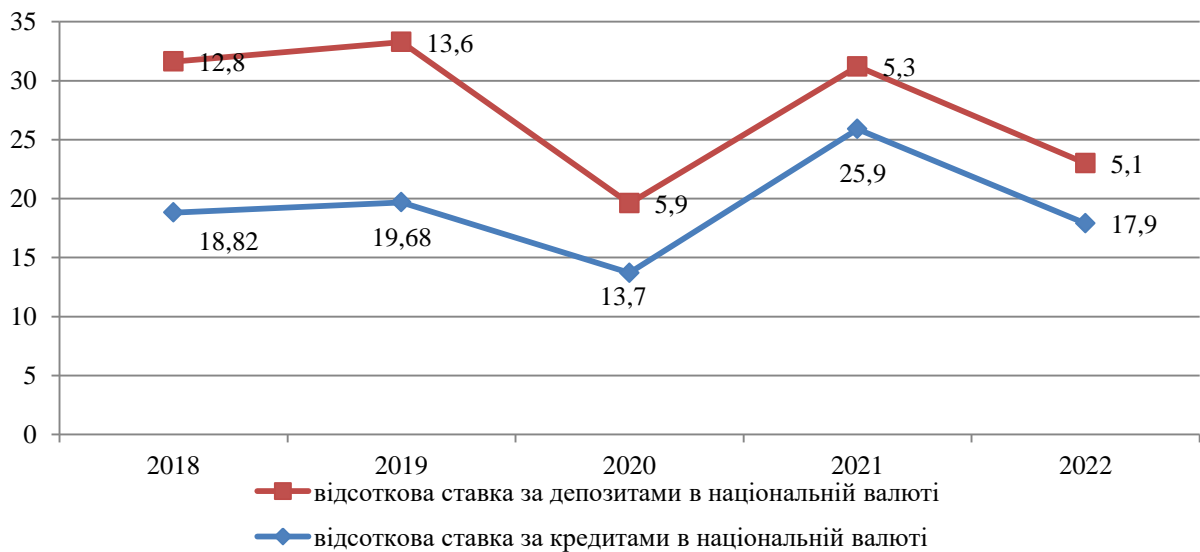

Рис. 2.6. Динаміка зміни відсоткових ставок по кредитах та депозитам комерційних банків за 2018-2022 рр. (Джерело: складено автором на основі даних таблиці 2.12.)

З рисунку 2.6 бачимо, що графік зміни вартості кредитів та графік зміни вартості депозитів мають однакову за формою лінію, з чого робимо висновок, що при зміні вартості кредиту відбувається і пропорційна зміна вартості депозиту. Таку залежність можна пояснити тим, що попит на кредитні послуги породжує необхідність залучати банкам додаткові грошові ресурси у формі депозитів, для задоволення виниклого попиту.

Таким чином, зростання попиту на кредитні ресурси сприяє зростанню пропозиції на депозитні послуги, що в свою чергу призводить до зростання

вартості на ці послуги. Адже для швидкого залучення додаткових ресурсів банкам доцільно підвищувати відсоткові ставки за депозитами, що підвищує зацікавленість у споживачів до такої послуги, а для отримання прибутку банкам необхідно підвищити і вартість кредитних послуг.

В епоху діджиталізації національної економіки на ринку банківських послуг активізувались операції з використанням електронних платіжних засобів. Більшість розрахунків проводяться з використанням карток, електронних гаманців, мобільних додатків, систем електронних платежів тощо. Переважно з використанням електронних платіжних засобів користувачі здійснюють безготівкові розрахунки. Так, наприклад, у 2020 році було проведено 5211 млн. шт. безготівкових операцій з використанням електронних платіжних засобів, а операцій з отримання готівки із використанням електронних платіжних засобів було проведено у кількості 786 млн. шт.

Отже, зміни на ринку банківських послуг в Україні за останні роки мають як негативні так і позитивні тенденції. На стабільне функціонування ринку впливають зміни в законодавчому полі, їх ефективності доцільність, тенденції, що супроводжують діяльність міжнародних фінансових та товарних ринки, стан національної економіки та політичні настрої в країні.

2.3. Дослідження тенденцій розвитку ринку банківських послуг в умовах коронакризи

Вперше у світовій практиці сьогодення банківський сектор зіштовхнувся з кризою, що не є наслідком економічних спадів або політичних ігор, не викликана збройними конфліктами або помилками в роботі ринкових механізмів. Коронакриза є наслідком розповсюдження вірусної інфекції COVID-19 світом. Через високий рівень захворюваності світовому товариству доводиться

впроваджувати жорсткі обмеження в життєдіяльність країн, їх економік та населення. Тривалі локдауни, закриття кордонів, зупинка діяльності переважної більшості підприємств, висока захворюваність - все це призвело до дестабілізації економік і секторів з реалізації банківських послуг зокрема.

На вітчизняний ринок банківських послуг коронакриза не завдала критичних ударів, проте завдала певних негативних змін у діяльність банків. Зокрема, знизилася загальна бізнес-активність, впав попит на нові кредити і банківські послуги, виростили неплатежі за раніше виданими кредитами, знизився обсяг чистого прибутку.

Споживче кредитування суттєво уповільнилося з розгортанням кризи – зменшився як попит, так і пропозиція на ринку. За статистичними даними у цьому сегменті відбувся суттєвий приріст обсягів прострочки. В період кризи зафіксовані найнижчі ставки за депозитами в банківській історії, що пов'язано зі зниженням попиту на кредитні послуги.

Феноменом у тенденціях розвитку ринку банківських послуг в умовах коронакризи є зростання кількості іпотечних позик (за даними Національного банку України їх обсяг у 2020 році зріс на 36%, в порівнянні з 2019 роком).

Загалом, ринок банківських послуг виявився стійким до кризових явищ, тому фатальних змін не відбулося. Це пояснюється тим, що за останні роки Національний банк України проводив активну політику зі стабілізації банківського сектору після кризи 2014-2016 рр.

Особливу увагу було приділено нарощенню банківського капіталу, регулятор проводив жорсткий нагляд за дотриманням норм капіталу, його достатності та формуванням резервів. Саме за рахунок сформованого рівня капіталізації банківської системи, що значно перевищує мінімальний рівень, комерційні банки можуть використовувати його для покриття збитків та нарощення кредитного портфеля.

Для збереження стабільності ринку було прийнято рішення Національним

банком про відстрочення платежів по борговим зобов'язанням, комерційні банки для зменшення прострочених кредитів запроваджували процес реструктуризації.

Як бачимо, з проведеного аналізу основних показників ринку банківських установ, проведеного в попередніх розділах, рішення уряду не зупиняти роботу банків в періоди локдаунів виявилось ефективним і дало свої позитивні результати.

Основною позитивною тенденцією коронакризи є прискорення digital-трансформації банківських установ. Тенденція цифровізації проникла практично в усі сфери діяльності, сфера банківських послуг не стала виключенням. Суть цифровізації банківської діяльності полягає у задоволенні потреб клієнтів без візиту до відділення використовуючи засоби дистанційної комунікації.

До кризи пов'язаної зі світовою пандемією банки впроваджували засоби дистанційного обслуговування у формі колл-центрів, інтернет-банкінгу, мобільних додатків тощо. Проте послуги, які надавались, з використанням цих засобів були досить обмежені.

Бажання банківських установ зберегти свої позиції стало поштовхом до розробки нових, цифрових продуктів. З початком пандемії більшість населення поринуло в інтернет, що спровокувало бум безготівкових розрахунків.

Враховуючи поведінку споживачів та їх попит банківські установи активно почали переносити офлайн послуги до онлайн мережі.

Цифровізація ринку банківських послуг набрала швидких темпів за останні роки. Якщо ще два роки тому через дистанційний канал клієнт міг отримати в основному консультаційні послуги (баланс на карті, місцезнаходження відділення чи банкомату, продаж кредитних послуг тощо), то зараз клієнти мають змогу оформити практично всі послуги банки дистанційно, оформити відповідні документи через електронний документообіг, оплатити комунальні послуги, здійснити переказ коштів тощо.

Тісна співпраця уряду та банківських установ також пришвидшила

цифровізацію, оскільки і з створення державного додатку «Дія» (реєстрація в якому проводиться через мобільні додатки банків) комерційні банки нарешті мають змогу відкривати рахунки новим клієнтам або проводити обов'язкову повторну ідентифікацію існуючих клієнтів отримуючи від клієнта документи з додатку «Дія», які мають таку ж юридичну силу, як і неелектронні.

Цифровий прогрес дозволив банкам скоротити свої витрати з випуску пластикових карт, оскільки наразі клієнти можуть оформити електронну картку, якою можна розраховуватись через мобільний додаток по типу електронного гаманця.

З іншої сторони, неможливість здійснення діяльності підприємствам легально під час карантинних обмежень спровокувала підвищення тінізації економіки. Оскільки, заданими Національного банку України обсяг готівки за цей період виріс у 2020 році на 133 млрд. грн та становив 558,5 млрд грн., порівняно з 2019 роком.

Таким чином, коронакриза вплинула на ринок банківських послуг досить неоднозначно. З однієї сторони за її допомогою відбувся перехід до безготівкових форм розрахунків, вона спровокувала залучення банками у свою діяльність передових технологій, але в той же час відбулося зниження чистого прибутку установ, падіння попиту на банківські послуги та з'явилися нові ризики, які потрібно враховувати при прогнозуванні діяльності. Ключовим ризиком для прибутковості банків, що спричинений світовою пандемією, є зниження маржі за кредитними операціями.

Отже, проведений аналіз показав, що на вітчизняному ринку банківських послуг присутні наступні проблеми:

- скорочення попиту на банківські послуги, зокрема кредитні;
- зниження прибутковості банківських установ;
- зростання розміру простроченої заборгованості за кредитами та кількості безнадійних кредитів;

- наявні банківські послуги призначені для юридичних осіб є обмеженими та повністю не задовольняють потреби цього сегменту клієнтів;
- підвищення рівня інтеграції економіки.

Висновки до розділу 2

На вітчизняному ринку України станом на кінець 2020 року кількість комерційних банків складала 73 установи, що на 2 установи менше ніж у 2019 р. Протягом 2018-2022 років динаміка зміни кількості діючих комерційних банків має тенденцію до скорочення. Якщо порівняти кількість банків у 2022 році з 2018 роком, то кількість установ за цей період скоротилася на 10 одиниць або на 12,99%. Динаміка зміни обсягів кредитів наданих юридичним особам показує, що у період з 2018 – 2022 рр. характеризується тенденцією до зростання, а у період 2022 рр. обсяги скоротилися в порівнянні з 2021 роком у 2022 році обсяги впали на 5900 млн. грн.

Основний дохід банки отримували у формі процентного та комісійного доходів. Зростання комісійного доходу за аналізований період було спричинене зростанням кількості безготівкових операцій та спроможністю банків вчасно перелаштуватись під потребу клієнта та вилучити з цього вигоду. Зокрема, у 2019 році відбувся приріст кредитування населення внаслідок запровадження карантинних обмежень та відсутності накопичень у населення водночас.

Отже, зміни на ринку банківських послуг в Україні за останні роки мають як негативні так і позитивні тенденції. На стабільне функціонування ринку впливають зміни в законодавчому полі, їх ефективності доцільності, тенденції, що супроводжують діяльність міжнародних фінансових та товарних ринки, стан національної економіки та політичні настрої в країні.

РОЗДІЛ 3

РОЗРОБКА ЗАХОДІВ ЩОДО РОЗВИТКУ РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

3.1. Напрями удосконалення діяльності вітчизняного ринку банківських послуг

Функціонування ринку банківських послуг в Україні проводиться в умовах карантинних обмежень, спричинених швидким поширенням вірусної інфекції, з одночасною присутністю цілого ряду проблем, а також початком повномасштабного вторгнення росії в Україну в червні 2022 року.

Основними проблемами ринку банківських послуг сьогодення є скорочення попиту на банківські послуги, зокрема кредитні, зниження прибутковості банківських установ, зростання розміру простроченої заборгованості за кредитами та кількості безнадійних кредитів, наявні банківські послуги призначені для юридичних осіб є обмеженими та повністю не задовольняють потреби цього сегменту клієнтів, а також підвищення рівня тінізації економіки. Вирішення цих проблем дозволить ринку банківських послуг ефективно функціонувати та прогресивно розвиватись відповідно до світових тенденцій та в більшій мірі задовольнити потреби споживачів.

Проблема скорочення попиту на банківські послуги виникла внаслідок негативних інфляційних, курсових та загальноекономічних тенденцій. Аналіз стану ринку банківських послуг, проведений в попередньому розділі, показав, що найбільше скорочення попиту відбулося на кредитні послуги. Така ситуація пов'язана з посиленням стандартів кредитування комерційними банками, що в свою чергу призвело до скорочення позитивних кредитних заявок. Основним обмеженням для корпоративних позичальників став розмір сум кредитів чи

кредитної лінії, а для середнього та малого бізнесу – жорсткіші вимоги до застави. Комерційні банки були вимушені ввести такі обмеження через наявність негативних тенденцій розвитку окремих секторів економіки задля обмеження кредитного ризику.

Як вже зазначалось, внаслідок активного поширення вірусної інфекції COVID-19 переважна кількість бізнес-секторів припиняла свою діяльність, що спричинило зниження дохідності підприємств таких секторів, а у деяких випадках – до збитковості. Внаслідок недоотримання прибутку підприємства не мали змогу вчасно погашати свої боргові зобов'язання, що призвело до зростання простроченої та безнадійної заборгованостей за кредитними послугами.

Скорочення попиту на кредитні послуги та зниження платоспроможності клієнтів призвело до зниження процентних та комісійних доходів та прибутковості комерційних банків загалом. Причиною зменшення чистого прибутку банківських установ також є формування резервів під ймовірні збитки, що за обсягом у 2020 році зросли до 20,9 млрд. грн, порівняно з 2019 роком, що складала 8,3 млрд. грн., а в 2022 році він зменшився на – 55,5 млрд. грн у порівнянні з 2021.[15]

За даними Міністерства економіки України рівень тіньової економіки в Україні у 2020 році склав 30%, що на 3% більше ніж у 2019 році. Причиною зростання рівня тінізації економіки є складні умови здійснення економічної діяльності внаслідок карантинних обмежень, які свою чергу викликали бажання суб'єктів господарювання зменшити свої збитки, а також війни в 2022 році.

Ще однією системною проблемою ринку банківських послуг в Україні є обмеженість наявних банківських послуг для юридичних осіб. Наразі на ринку не існує комплексних продуктів з обслуговування юридичних осіб. Практика показує, що підприємства відкривають рахунки у багатьох установах одночасно та використовують послуги певної установи, вартість послуг в якій є найнижчою

на ринку. З однієї сторони, це дозволяє стримувати рівень монополізації ринку, проте з іншої призводить до недоотримання дохідності на ринку. Враховуючи, той факт, що корпоративний портфель клієнтів у банківських установах за наявними компаніями є схожими, оскільки в Україні кількість таких підприємств обмежена. Важливо зауважити, що сегмент юридичних осіб включає в себе суб'єкти малого та середнього бізнесу, які останніми роками активно розвиваються в Україні. Підхід до їх обслуговування комерційними банками є більш комплексний, проте внаслідок різноманітності діяльності таких компаній більш актуальним було б розбиття пакетів послуг в залежності від галузі діяльності.

Враховуючи вище викладене, бачимо, що сучасна ситуація на ринку банківських послуг є доволі заплутаною та ускладненою тим, що одна проблема провокує інші, а також виникнення нових проблем загострює ще не вирішені. Тож відштовхуючись від виявлених проблем розробимо рекомендації щодо покращення діяльності вітчизняного ринку банківських послуг.

Основними напрямками удосконалення діяльності є:

- використання цифрових технологій при обслуговуванні клієнтів та реалізації банківських послуг;
- створення капсульних продуктів для юридичних осіб з врахуванням їх галузевих особливостей;
- розробка програм реструктуризації проблемних кредитів;
- перехід від довгострокового кредитування до короткострокового;
- перегляд статей витрат та їх скорочення;
- підвищення довіри бізнесу до державного апарату;
- введення податкових пільг для бізнесу та спеціальних режимів роботи під час жорстких карантинних обмежень.

Розроблюючи стратегію розвитку ринку банківських послуг важливо запропоновані напрямки застосовувати комплексно, оскільки певну проблему можна вирішити одним шляхом або необхідно застосувати декілька одночасно. Саме тому для наочності зробимо узагальнення по напрямках та проблемах, які вони можуть вирішити серед наявних на ринку. Результати узагальнення занесемо у таблицю 3.1.

Таблиця 3.1

Напрями удосконалення діяльності ринку банківських послуг в
Україні

Напрямок	Які проблеми вирішує
Використання цифрових Технологій	– скорочення попиту на банківські послуги; – зниження прибутковості банківських установ; – обмеженість наявних банківських послуг для юридичних осіб;
Створення капсульних продуктів для юридичних осіб	– обмеженість наявних банківських послуг для юридичних осіб; – зниження прибутковості банківських установ.
Розробка програм реструктуризації проблемних кредитів	– зростання розміру простроченої заборгованості за кредитами такої кількості безнадійних кредитів.
Збільшення частки короткострокового кредитування	– скорочення попиту на кредитні послуги; – зниження прибутковості банківських установ;
Скорочення статей витрат	– зниження прибутковості банківських установ;
Введення податкових пільг для бізнесу та спеціальних режимів роботи	– підвищення рівня тінізації економіки; – зниження прибутковості банківських установ.
Підвищення довіри бізнесу до державного апарату	– підвищення рівня тінізації економіки.

Джерело: створено автором.

Отже, обрані напрямки удосконалення діяльності ринку банківських послуг в Україні дозволять одночасно вирішити ряд проблем, покращити становище на ринку та у подальшому бути конкурентоспроможними на міжнародних ринках.

3.2. Ризики ринку банківських послуг та методи їх зниження

Для ефективного здійснення будь-якої діяльності важливо враховувати всі фактори, які можуть на неї вплинути. Діяльність на ринку банківських послуг безпосередньо залежить від політичної та економічної ситуації в країні.

Будь-який сегмент ринку діє в умовах невизначеності, що наражає його суб'єктів на небезпеку виникнення втрат прибутку, ресурсів, майна точно через виникнення несприятливих змін.

Ключовою характеристикою ризику є ймовірна загроза втрати прибутку. В залежності від специфіки наслідків, природи виникнення, типом ризику ринку банківських послуг поділяють на фінансові, нефінансові та інші ризики (табл.3.2).

Таблиця 3.2

Класифікація ризиків ринку банківських послуг

Ризики ринку банківських послуг		
фінансові	нефінансові	інші ризики
кредитний	операційний	політичний
ринковий	комплаєнс-ризик	стратегічний
валютний	документарний	ризик країни
процентний	юридичний	інфляційний
фондовий	ризик репутації	форс-мажорні
ризик ліквідності	ризик трансакції	соціальні

Джерело: створено автором.

Фінансові ризики – це ризики, у разі настання яких виникають фінансові втрати і пов'язані з непередбачуваними змінами обсягів доходу, вартості активів тощо. Також фінансові ризики визначають, як ризики, які можна виміряти кількісно.

Кредитний ризик - наявний або потенційний ризик для надходжень і капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди із банком або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання [15]. З метою зниження кредитного ризику Національний банк України встановив економічні нормативи кредитного ризику, недотримання яких може призвести до настання такого ризику у банківській установі. До економічних нормативів кредитного ризику належать:

- норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7);
- норматив великих кредитних ризиків (Н8);
- норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком (Н9).

За значеннями цих нормативів можна умовно передбачити ймовірність настання кредитного ризику. Зниження значень показників у довгостроковій перспективі означає зменшення ймовірності настання такого ризику внаслідок ефективної політики банківських установ з управління ризиками із додержанням законодавчих вимог.

«Ринковий ризик – це наявний або потенційний ризик для надходжень і капіталу, який виникає через несприятливі коливання вартості цінних паперів, товарів і курсів іноземних валют за тими інструментами, які є в торговельному портфелі. Цей ризик впливає з маркетмейкерства, дилінгу, прийняття позицій з боргових та пайових цінних паперів, валют, товарів та похідних інструментів (деривативів)» [27]. Ринковий ризик є сукупністю таких ризиків як валютний, процентний та фондовий.

Валютний ризик—це наявний або потенційний ризик для надходжень і капіталу, який виникає через несприятливі коливання курсів іноземних валют і цін на банківські метали [27]. Вплив валютного ризику визначається шляхом оцінки чутливості зміни фінансового результату та власного капіталу в результаті зміни обмінних курсів на визначену дату. Зазвичай, величина фінансового результату чи капіталу скоротиться внаслідок зростання курсу та збільшиться внаслідок його падіння.

Також вплив валютного ризику визначають за допомогою визначення валютної позиції шляхом знаходження співвідношення вимог і зобов'язань банку у кожній іноземній валюті та в кожному банківському металі. Якщо вимоги і зобов'язання банку співпадають то така позиція вважається закритою, в іншому випадку відкритою. Якщо обсяг зобов'язань перевищує обсяг вимог, така позиція вважається короткою, а якщо вимоги перевищують обсяг зобов'язань, то довгою.

Процентний ризик або ризик зміни процентної ставки—це наявний або потенційний ризик для надходжень або капіталу, який виникає внаслідок несприятливих змін процентних ставок. Цей ризик впливає як на прибутковість банку, так і на економічну вартість його активів, зобов'язань та позабалансових інструментів [27]. В управлінні процентним ризиком важливо на постійній основі прогнозувати можливі зміни відсоткових ставок, стежити за зміною спреда (різниці) між ставками залучення та розміщення грошових ресурсів. Широко застосовуваною для визначення рівня відсоткового ризику є методика GAP- менеджменту, суть якої полягає у поділі активів і пасивів на чутливі та нечутливі до змін відсоткових ставок.

Фондовий ризик - ризик фінансових втрат, пов'язаних з коливаннями вартості позицій по акціях і їх похідних, що знаходяться в портфелі банку. Для зниження ризику суб'єкти ринку банківських послуг можуть встановлювати меж

Stoploss за угодами, а щодо банківських установ, то для мінімізації даного ризику вони повинні дотримуватися нормативів інвестування встановлених Національним банком України. У разі, якщо норматив загальної суми інвестування має тенденцію до скорочення, то це означає обмеження банківськими установами фондового ризику та свідчить про зменшення активності інвестиційної діяльності комерційних банків.

«Ризик ліквідності – це наявний або потенційний ризик надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність банку виконати свої зобов'язання в належні строки, не зазнавши при цьому неприйнятних втрат. Він виникає через нездатність управляти незапланованими відтоками коштів, змінами джерел фінансування або виконувати позабалансові зобов'язання» [15]. Причинами виникнення такого ризику може бути втрата довіри до установи або ринку загалом, надмірне короткострокове залучення або довгострокове кредитування, залучення коштів від обмеженого кола контрагентів або в межах певного сегменту ринку тощо. Ризик ліквідності є найнебезпечнішим ризиком оскільки його вплив може привести установу до банкрутства. Тому управлінню ризиком ліквідності приділяється дуже багато уваги з боку установ та регулюючих органів.

Задля забезпечення стабільності ринку банківських послуг та банківської системи країнина законодавчому рівні встановлені обмеження щодо обов'язково забезпечення банківськими структурами короткострокової ліквідності, що визначає мінімально необхідний обсяг активів для забезпечення виконання своїх зобов'язань протягом одного року у розмірі не менше 60%. Якщо значення показника у перспективі знижується то, це призведе до дестабілізації ситуації на ринку та призведе до неплатоспроможності його суб'єктів.

Одним із методів мінімізації ризику ліквідності є продаж частини інвестиційного портфеля.

Нефінансові ризики виникають внаслідок збоїв у діяльності, під час створення нових послуг та продуктів та не піддаються кількісній оцінці. «Операційний ризик - ризик фінансових втрат, пов'язаних з управлінськими помилками, шахрайством, неефективністю наданих послуг, неможливістю своєчасного прийняття банком необхідних заходів по виникненню загроз інтересам банку, зокрема, з боку його співробітників, що зловживають своїми повноваженнями. Інші аспекти операційного ризику - серйозні збої в роботі інформаційно-технологічних систем, а також пожежі й інших стихійних явищ»[29].

Для мінімізації операційного ризику рекомендовано застосовувати постійний контроль та моніторинг за діяльністю, делегування повноважень для зниження ризику шахрайства, регулярне проведення оцінки знань співробітників для підвищення якості надання банківських послуг, страхування можливих збитків поломки техніки.

«Комплаєнс-ризик - ризик юридичних або регулятивних санкцій, фінансових збитків, втрати репутації, які можуть бути звернені на Банк в результаті недотримання або порушення законів, нормативних актів та інших правових актів, що регулюють діяльність Банку, пов'язаних з діяльністю Банку» [29]. Для мінімізації такого роду ризиків в установах запроваджують системи комплаєнс - контролю, що являє собою сукупність елементів внутрішнього контролю, корпоративної культури та цінностей, що направлені на неприйняття та запобігання протиправних дій, що складається з правил і процедур, регламентованих внутрішніми нормативними документами Банку.

Юридичний ризик може призвести до накладання на установу штрафних санкцій, погіршення репутації, відшкодуванню грошових збитків та втрати позиції на ринку. Документарний ризик пов'язаний із допущенням помилок в документації, що супроводжує здійснення банківських операцій або її невідповідність внутрішнім положенням установи.

Для управління юридичним та документарним ризиками здійснюється постійний моніторинг за змінами в законодавстві, на основі законодавчих норм розробляються типові форми договорів, встановлюється контроль за відповідністю документації чинним положенням прийнятих в установі.

«Ризик репутації - ризик для надходжень та капіталу, який виникає в результаті суттєвих негативних змін в публічній думці про Банк, що призводить до критичних втрат в залученні грошових ресурсів і клієнтів» [29]. При управлінні ризиком репутації необхідно забезпечити якісне та професіональне обслуговування клієнтів, своєчасне виконання зобов'язань перед ними. Оцінюючи ризик репутації обов'язковим до врахування повинний бути вплив громадської думки на вартість установи.

Інші ризики пов'язані із зовнішніми факторами впливу на діяльність ринку, проте мають значний вплив на його функціонування. Так, ризик країни може ускладнювати співробітництво на міжнародному ринку, політичний ризик може призвести до закриття філіалів установ з певної країни внаслідок погіршення стосунків між країнами. Інфляційний ризик призводить до знецінення активів установ в грошовому вимірі.

Особливої уваги в умовах реалій сьогодення потребує ризик непрацездатності населення, який за останні роки призвів до наявності кризових явищ не тільки в окремих галузях національних економік, а і у світовому економічному просторі, внаслідок активного поширення вірусної інфекції COVID-19.

Отже, діяльність ринку банківських послуг супроводжується великою кількістю ризиків, настання яких може призвести до банкрутства певної установи чи занепаду ринку загалом. Саме тому важливо проводити постійний аналіз та оцінку існуючих ризиків для мінімізації їх впливу, а також здійснювати прогнозування, планування, розробку стратегічного розвитку з урахуванням настання можливих негативних подій та методів їх уникнення.

Оцінка ефективності запропонованих заходів спрямованих на удосконалення діяльності ринку банківських послуг

Для оцінки ефективності заходів спрямованих на удосконалення діяльності ринку банківських послуг проаналізуємо очікуваний ефект від їх практичного впровадження. Наочно результат представлений у таблиці 3.3.

Таблиця 3.3.

Заходи та результати удосконалення діяльності українського ринку банківських послуг

Заходи	Результати
використання цифрових технологій	розширення каналів продажу послуг, що в свою чергу спровокує прихід нових клієнтів і як наслідок попит на послуги зростатиме та призведе до нарощення прибутку.
створення капсульних продуктів для юридичних осіб	розширення продуктової лінійки, як джерело додаткового доходу сприятиме кількісному зростанню комісійних доходів.
розробка програм реструктуризації проблемних кредитів	скорочення частки проблемних кредитів, часткове повернення «втрачених» ресурсів.
Збільшення частки короткострокового кредитування	зростання активності споживчого кредитування та процентних доходів.
скорочення статей витрат	вища прибутковість при меншому розмірі витрат
введення податкових пільг для бізнесу та спеціальних режимів роботи	зниження витрат бізнесу, збереження його платоспроможності.
підвищення довіри бізнесу до державного апарату	створення партнерських відносини між бізнесом на державою, вивід грошових оборотів «з тіні», легальне проведення діяльності через банківські установи.

Джерело: створено автором.

«Використання цифрових технологій при обслуговуванні клієнтів та реалізації банківських послуг або цифровізація банку – це актуальна сучасна тенденція розвитку банківських установ та економіки загалом. Цифровізація діяльності банку – це система заходів, спрямованих на поглиблення співпраці з фінтехстартапами з метою досягнення довгострокових цілей розвитку пов'язаних з упровадженням інноваційних методів роботи, нових банківських продуктів і послуг для збільшення та розширення клієнтської бази і підвищення конкурентоспроможності банку» [24].

Основною метою цифровізації діяльності банку є збільшення прибутку за рахунок нових можливостей. Наприклад, створивши можливість для клієнтів отримувати довідки про стан своїх рахунків засобами дистанційного обслуговування банк скоротить витрати на формування такої довідки співробітником та за рахунок необмеженості у часі та швидкості надання зросте попит на отримання такої послуги, що у подальшому призведе до підвищення комісійних доходів. Враховуючи сучасну ситуацію із поширенням коронавірусної інфекції, внаслідок якої виникають обмеження щодо відвідування банківських відділень фізично, цифрові технології забезпечать безперебійне обслуговування клієнтів та задоволення їх потреб. Створення електронного кредитного продукту дозволить підвищити попит на кредитні послуги.

Створення капсульних продуктів для юридичних осіб з врахуванням їх галузевих особливостей дозволить залучити додатковий обсяг клієнтів та перевести існуючих клієнтів на використання всього спектру послуг. Зараз підприємства обслуговуються одночасно в декількох банках, при чому вкожному користуються обмеженим переліком послуг, вартість на які є найнижчою в певній установі. Капсульний продукт включатиме в себе ті послуги за найнижчою вартістю, які для клієнта є переважними враховуючи його специфіку діяльності. Наприклад, для мережі супермаркетів важливими є послуги з використання платіжних терміналів, розрахунків з контрагентами та

виплатою заробітної плати. Тому для підвищення конкурентоспроможності на основні послуги тарифи зменшити, не основні тарифи матимуть підвищену вартість, оскільки використання їх клієнтом є малоімовірним. Таким чином, ми отримаємо додатковий прилив клієнтів і зростання прибутку відбудеться за рахунок кількісного зростання. Якщо до нижчої тарифікації додати якісне та безперебійне обслуговування, то в разі економічної необхідності підвищення тарифів клієнти віднесуться з розумінням. Додаткової переваги додала б можливість оформлення отримання капсульного продукту через цифрові канали.

Розробка програм реструктуризації проблемних кредитів дозволить повернути грошові ресурси. Програма реструктуризації включатиме два напрямки: розбиття існуючого боргу на більший термін з меншим платежем або надання нової позики на інших (взаємовигідних умовах) для покриття існуючого боргу. Внаслідок цього частка проблемних кредитів скоротиться, оскільки очікується повернення боргів внаслідок зменшення боргового тягара на позичальника.

Перехід від довгострокового кредитування до короткострокового дозволить швидше отримувати прибуток від кредитної діяльності та зменшить ймовірність неповернення боргу, оскільки короткостроковий кредит має менший рівень ризику, ніж довгостроковий. Короткострокове кредитування терміном до 1 року, дозволить одну і ту ж грошову масу «продати» декілька разів. Рівень ризиковості такої послуги дозволяє встановити нижчу вартість ніж за довгостроковими кредитами, що збільшить попит на таку послугу. Тому перехід до короткострокового кредитування дозволить підвищити попит на кредитні послуги та прогнозується зростання процентних доходів.

Перегляд статей витрат та їх скорочення стандартна рекомендація для ефективного управління прибутковістю будь-якого підприємства, в тому числі і банківських установ. В нашому випадку скорочення витрат можливе за рахунок

перенесення обслуговування клієнтів на цифрові канали, що зменшить необхідність у великій кількості підрозділів банків та витрат на їх обслуговування.

Питання довіри між бізнесом та державним апаратом постає на протязі всього існування незалежної України. При чому недовіра проявляється як збоку держави до бізнесу, так і бізнесу до держави. Це історично сформована тенденція, яка в умовах сучасності гальмує розвиток як бізнесу, так і держави. Стратегія вирішення цієї проблеми має бути комплексною, в ідеальному контексті сформованою бізнесом і державою. На нашу думку, в першу чергу держава з «ворога» бізнесу повинна перетворитись на «партнера». Для цього потрібно:

- зростання частки державних замовлень у приватному секторі;
- спрощення податкового адміністрування;
- підвищення доступності програм державного кредитування;
- підвищення ефективності діяльності державного апарату.

Важливим напрямком підвищення довіри є державна підтримка бізнесу в період карантинних обмежень і вперіод війни. Одним із заходів є введення податкових пільг для бізнесу та спеціальних режимів роботи під час жорстких карантинних обмежень і воєного стану. Наприклад, для підприємств, які підпадають під список обов'язкових до закриття, звільнити від сплати податків на час закриття, що дозволить зменшити розмір отриманих збитків. Встановлення партнерських відносин між державою та бізнесом спровокує бажання бізнеса проводити діяльність легально, і як наслідок очікується зростання грошового притоку до банківської системи, а не в обхід їй, як це відбувається зараз.

Таким чином, від введених заходів очікується зростання загальної дохідності ринку, підвищення його конкурентоспроможності та прогресивний розвиток ринку з подальшим виходом на міжнародну арену.

Висновки до розділу 3

Функціонування ринку банківських послуг в Україні проводиться в умовах карантинних обмежень, спричинених швидким поширенням вірусної інфекції, з одночасною присутністю цілого ряду проблем, а також в 2022 році війною росії проти України. Що призвело до проблем на ринку банківських послуг, а саме: скорочення попиту на банківські послуги, зокрема кредитні, зниження прибутковості банківських установ, зростання розміру простроченої заборгованості за кредитами та кількості безнадійних кредитів, наявні банківські послуги призначені для юридичних осіб є обмеженими та повністю не задовольняють потреби цього сегменту клієнтів, а також підвищення рівня тінізації економіки.

Важливим напрямком підвищення довіри є державна підтримка бізнесу в період карантинних обмежень і в період війни в 2022 році. Одним із заходів є введення податкових пільг для бізнесу та спеціальних режимів роботи під час жорстких карантинних обмежень. Наприклад, для підприємств, які підпадають під список обов'язкових до закриття, звільнити від сплати податків на час закриття, що дозволить зменшити розмір отриманих збитків. Встановлення партнерських відносин між державою та бізнесом спровокує бажання бізнесу проводити діяльність легально, і як наслідок очікується зростання грошового притоку до банківської системи, а не в обхід їй, як це відбувається зараз

ВИСНОВКИ

Отже, проведене дослідження перспектив розвитку ринку банків послуг в Україні призвело до наступних висновків:

1. Банківські послуги – це дії банку, спрямовані на отримання прибутку, внаслідок виконання яких задовольняються потреби споживачів (клієнтів). Банківські послуги поділяють на традиційні та нетрадиційні, основними з яких є кредитні та депозитні послуги, послуги зрозрахунково-касового обслуговування.

2. Ринок банківських послуг це сукупність економічних відносин, продуктом на ринку виступає специфічний товар – банківська послуга, а його головною метою є забезпечення балансу між попитом і пропозицією на основний товар.

3. Функціонування ринку банківських послуг має такі особливості, як тісне поєднання державного і ринкового регулювання з метою підтримки його стабільності, регулювання і регламентація відносин на ринку нормами міжнародного права і внутрішнім законодавством, прозорість інформації про стан ринку та його учасників, необмежена кількість учасників ринку, широкий асортимент і диверсифікація банківських продуктів.

4. Ринок банківських послуг охоплює практично всі сектори економіки, а тому будь-які істотні зміни в економіці істотно впливають і на розвитку ринку. Задля отримання максимального прибутку учасники ринку (продавці) створюють нові банківські послуги, вдосконалюють вже існуючі створюючи конкуренцію на ринку.

5. Інфраструктуру ринку банківських послуг складають комерційні банки та Національний банк України (у формі учасника ринку та його регулятора), кредитно-фінансові установи (кредитні спілки, лізингові компанії, консалтингові компанії, колекторські агентства тощо), міжнародні агентства та організації,

рейтингові агентства сукупність інформаційно-технічних засобів для розробки, продажу і споживання послуг. Всі елементи інфраструктури провадять свою діяльність на ринку з метою обслуговування потреб суб'єктів економіки з максимальним рівнем їх задоволення.

6. Правові аспекти регулювання діяльності ринку банківських послуг визначені у банківському законодавстві, яке являє собою систему законів, постанов, указів, інших нормативно-правових документів. Правове регулювання здійснюється через відповідні державні установи на які покладено обов'язки регуляторів.

7. Основною метою державного регулювання ринку банківських послуг є забезпечення сприятливих умов для сталого розвитку ринку та захист інтересів учасників ринку. Також державне регулювання ринку банківських послуг передбачає створення здорової конкуренції на ринку, забезпечення необхідного рівня стандартизації та професіоналізму, забезпечення прозорості діяльності відповідних установ. Внаслідок динамічності розвитку ринку банківських послуг необхідний постійний моніторинг зайогодіяльність для швидкого прийняття змін у законодавстві, які відповідатимуть умовам сьогодення.

8. Аналіз суб'єктно-об'єктного складу ринку банківських послуг України показав:

– основними продавцями банківських послуг виступають комерційні, а покупцями на ринку банківських послуг є фізичні та юридичні особи. Об'єктами ринку банківських послуг є банківські послуги, що надаються юридичним і фізичним особам, які виступають власниками грошових активів з метою отримання прибутку або збереження їх реальної вартості;

– на ринку банківських послуг також діють суб'єкти господарювання, які у процесі своєї діяльності забезпечують обслуговування послуг наданих банками. Сукупність таких суб'єктів складає інфраструктуру ринку банківських послуг. До них можна віднести системи міжбанківських

розрахунків (MasterCard, Visa, СЕП, ПРОСТІР), системи дистанційного обслуговування (банкомати, термінали, відділення), фінансові компанії, аудиторські фірми, служби інкасації тощо;

– кількість основних продавців банківських послуг має тенденцію до скорочення, що спричинено кризовими явищами та жорсткою конкуренцією на ринку, сукупно за 2018-2022 рр. кількість комерційних банків скоротилася на 9 од. або на 12,99%;

– попит на послуги банків формувався доволі неоднорідно: на одні - значно зростає, на інші – скоротився. Найменший попит на кредитні та депозитні послуги спостерігається у секторі страхових корпорацій та пенсійних фондів та інших секторах економіки;

– внаслідок світової пандемії відбувся перехід від готівкових форм розрахунків до безготівкових, що спричинило до активного розвитку дистанційних каналів надання послуг та обслуговування клієнтів, що у свою чергу призвело до скорочення кількості банківських пристроїв самообслуговування. За 2018-2022 рр. загальна кількість пристроїв обслуговування електронних платежів зросла на 267295 одиниць або на 174,44%.

9. Оцінивши результати діяльності вітчизняного ринку банківських послуг можемо дійти наступних висновків:

– за аналізований період простежується тенденція до зростання зобов'язань (сукупно за 2018-2022 рр. зросли на 338120,00 млн. грн. або на 118,81%) основних учасників ринку, діяльність банків із прибуткової перейшла в збиткову, що вказує на початок війни в 2022 році;

– основний дохід банки отримують у формі процентного та комісійного доходів (станом на 2020 р. частка у загальній структурі доходів 59,1% та 28,2% відповідно). Зростання комісійного доходу за аналізований період сукупно на 39278 млн.грн., було спричинене зростанням кількості безготівкових операцій та

спроможністю банків вчасно перелаштуватись під потребу клієнта та вилучити з цього вигоду. Неоднорідна тенденція зміни процентного доходу характеризує попит населення на відповідні послуги;

– основними витратами комерційних банків є процентні витрати, загальні адміністративні витрати та відрахування в резерви. Станом на 2022 рік їх частки становили 10,6%. Найменшу частку займають інші витрати та витрати з податку на прибуток. Станом на 2022 рік їх частки становили 1,8% та 2,2% відповідно. Головною особливістю зміну структурі є зростання частки комісійних витрат (у грошовому вимірі зросли сукупно на 263 млн. грн. за аналізований 2022 рік в порівнянні з 2021 роком), що напряду пов'язано із зростанням комісійних доходів та свідчить про знаходження банками нових джерел отримання доходів для підвищення прибутковості своєї діяльності;

– зниження попиту на кредитні послуги (обсяг наданих кредитів за 2019 - 2020 рр.сукупно впав на 13520 млн. грн.) призвело до зниження їх вартості. У 2020 році загальний середньорічна відсоткова ставка за кредитами в національній валюті склала 13,7%, що на 5,98% менше, ніж у 2019 році. Найдорожчими залишаються довгострокові кредити в національній валюті (станом на 2020 рік відсоткова ставка склала 22,7%), а найдешевшими є кредити надані на короткий термін в іноземній валюті (станом на 2020 рік відсоткова ставка склала 4,6%);

– найдорожчими серед депозитних послуг є довгострокові вклади у національній валюті (середньорічна вартість станом на 2020 рік – 11,4%), а найдешевшими - короткострокові вклади в іноземній валюті (середньорічна вартість станом на 2020 рік – 1,5%);

– на ринку банківських послуг активізувались операції з використанням електронних платіжних засобів. Більшість розрахунків проводяться з використанням карток, електронних гаманців, мобільних додатків, систем електронних платежів тощо;

– у 2020 році відбувся спад проведення операцій з отримання готівки - проведено 5211 млн. шт. безготівкових операцій з використанням електронних платіжних засобів, а операцій з отримання готівки із використанням електронних платіжних засобів було проведено у кількості 786 млн. шт., що пов'язано із введенням карантинних обмежень та активної пропаганди до здійснення безготівкових розрахунків, оскільки було припущена можливість зараження COVID-2019 через паперові гроші. Ще однією причиною став перехід роботи банків у цифровий формат;

– аналіз валюто обмінних операцій показав, що зміна курсів та обсягів надання цих послуг мають стабільні тенденції. Це пов'язано з жорстким контролем з боку Національного банку України за проведенням таких операцій.

2) Провівши аналіз зарубіжного досвіду функціонування ринку банківських послуг можемо сказати, що в умовах сучасних реалій державні банківські структури та комерційні банківські установи прогнозують свій розвиток та розвиток ринку загалом з урахуванням наслідків світової пандемії. Незмінно банки Сполучених штатів Америки, Японії, Китаю, країн Європи та Південно-Східної Азії утримують лідируючі позиції на ринку. Порівнюючи український ринок з ринками інших країн бачимо значне відставання у фінансових показниках та якості надання послуг.

3) Під час проведення дослідження були виявлені наступні проблеми ринку банківських послуг в Україні:

- скорочення попиту на банківські послуги, зокрема кредитні;
- зниження прибутковості банківських установ;
- зростання розміру простроченої заборгованості за кредитами та кількості безнадійних кредитів;
- наявні банківські послуги призначені для юридичних осіб є обмеженими та повністю не задовольняють потреби цього сегменту клієнтів;
- підвищення рівня тінізації економіки.

Основними напрямками удосконалення діяльності вітчизняного ринку банківських послуг є:

- використання цифрових технологій при обслуговуванні клієнтів та реалізації банківських послуг;
- створення капсульних продуктів для юридичних осіб з врахуванням їх галузевих особливостей;
- розробка програм реструктуризації проблемних кредитів;
- перехід від довгострокового кредитування до короткострокового;
- перегляд статей витрат та їх скорочення;
- підвищення довіри бізнесу до державного апарату;
- введення податкових пільг для бізнесу та спеціальних режимів роботи під час жорстких карантинних обмежень.

Діяльність ринку банківських послуг супроводжується великою кількістю ризиків, настання яких може призвести до банкрутства певної установи чи занепаду ринку загалом. Саме тому важливо проводити постійний аналіз та оцінку існуючих ризиків для мінімізації їх впливу, а також здійснювати прогнозування, планування, розробку стратегічного розвитку з урахуванням настання можливих негативних подій та методів їх уникнення. Основними ризиками при здійсненні діяльності на ринку є кредитний, валютний, процентний, ризик ліквідності, операційний та комплексний -ризик.

- 4) Відпровадження розроблених заходів очікуємо наступні результати:
- розширення каналів продажу послуг, що в свою чергу спровокує прихід нових клієнтів і як наслідок попит на послуги зростатиме та призведе до нарощення прибутку;
 - розширення продуктової лінійки, як джерело додаткового доходу сприятиме кількісному зростанню комісійних доходів;
 - скорочення частки проблемних кредитів, часткове повернення «втрачених» грошових ресурсів;

- зростання активності споживчого кредитування та процентних доходів;
- вища прибутковість при меншому розмірі витрат;
- зниження витрат бізнесу, збереження його платоспроможності;
- створення партнерських відносин між бізнесом та державою.

Таким чином, від практичного використання запропонованих заходів відбудеться зростання загальної дохідності ринку, підвищення його конкурентоспроможності та прогресивний розвиток ринку з подальшим виходом на міжнародну арену.